

„ČEŠTÍ BARDI PĚLI PŘESLADKÉ VERŠE MILOSTNÝCH A VÁLEČNÝCH PÍSNÍ...“

RUKOPISY KRÁLOVÉDVORSKÝ A ZELENHORSKÝ
V ITALSKÉ KULTUŘE 19. STOLETÍ

ALESSANDRO CATALANO

ÚVOD

Angelo Maria Ripellino konstatoval v roce 1950 jistý sklon české kulturní tradice k falzifikacím:

V české literatuře a umění ostatně „padělky“ nejsou žádnou vzácností. Kdo by neznal slavný Hankův trik s Rukopisy? Co říct o Čelakovském, který vyvolal rozruch na pražském Parnasu, když své básně vydal pod jménem smyšlené Žofie Jandové? Víím o jednom obraze, který namaloval VI. Vančura a poslal jej na výstavu jako pravého Alše, to je žert hodný Sacchettiho novel.

(RIPELLINO 1981: 11)

Naším úkolem není ověřit tuto Ripellinovu hypotézu, chceme však podrobně prozkoumat onen „slavný Hankův trik s Rukopisy“, přinejmenším pokud jde o italskou recepci prvních českých literárních textů, které byly vůbec reflektovány a přeloženy. Dlouhé spory, které v Čechách provázely vzestup a pád falešných *RKZ*, přitom neměly v Itálii skoro žádnou odezvu, odhlédneme-li od několika často nepřesných zmínek. A ani v nekonečné bibliografii věnované této otázce neexistuje studie, která by se výslovně věnovala jejich přijetí v Itálii.¹ A to i navzdory skutečnosti, že literární falzifikace, k jejímž největším příkladům v 19. století české *RKZ* patří (a to i k těm málo příkladům, kdy byl vytvořen skutečný rukopis), náleží k nejčastějším tématům italské literární kritiky.²

Bylo vícekrát poukázáno na to, že v pozadí *RKZ*, jejichž „prezentace“ byla dovedně připravena a vědecky „zinscenována“ (SALVINI 1942: 43), lze snadno rozpoznat aspirace, které ani nebyly příliš skrývány: rekonstrukci nových „národních“ dějin; emancipaci vůči německé kultuře; vytvoření nové národní mytologie; a především motivace, aby se co nejširší masy zapojily do hnutí národního obrození (THIESSE 2007).

¹ Už v roce 1969 čítala 1078 položek (LAISKE 1969).

² Ohledně teoretické systematizace viz (ECO 1990, 2002: 292–393).

Proces sjednocení Itálie probíhal paralelně, ale s jedním podstatným rozdílem: velké dědictví italské renesanční kultury nikdy nevytizelo z povědomí italských jazykově jednotných kulturních dějin.³

Je možná překvapující, že v Itálii patřila velká část pozornosti, jež byla v 19. století věnována české kultuře, poměrně dlouho právě falešným RKZ.⁴ Texty mohly konečně už od začátku působit dvojnásobně, jelikož byly rozděleny na epické skladby, které se daly interpretovat jako součást dlouhotrvající módy *Ossianových zpěvů* („Homér Severu“), jež zaplavila celý kontinent od konce 18. do první poloviny 19. století, a na lyrické zpěvy zasaditelné do kontextu rostoucího zájmu o lidovou poezii. První interpretace převážila v první polovině, druhá spíše v druhé polovině 19. století.

Italský kulturní život byl, hlavně do roku 1861, fragmentarizovaný i vzhledem k množství více či méně suverénních států na dnešním teritoriu Itálie, a třebaže nelze popřít, že měly vliv tehdejší evropské diskurzy, na místní úrovni se debaty o kultuře často vyznačovaly silným provincialismem (italský zájem byl totiž spíše než literární politický, ale to již překračujeme téma této studie; na politické diskuse bude odkázáno pouze tam, kde se přímo setkávají s recepcí RKZ). Otázka italské recepce RKZ představuje ideální případ pro výzkum recepce cizí literatury v tomto období i proto, že jednotlivé převody částí RKZ vznikaly často na regionální úrovni, zcela nezávisle na sobě, a noví překladatelé o starších překladech vůbec nevěděli. Typické pro italskou recepci je také to, že se texty poměrně málo interpretovaly, ale vcelku často překládaly v rámci širších pojednání o lidových anebo hrdinských tradicích. Musíme přitom vycházet ze dvou předpokladů: pro italskou recepci bude dlouho charakteristické silné pouto s ranými analýzami RKZ v blízkých kulturních kontextech a italskou reflexi českých RKZ bude předurčovat italský kulturní diskurz, v němž byla jen skrovně zastoupena epická poezie a – pokud částečně vyloučíme úvahy Giacoma Leopardiho (a pochopitelný zájem o toto téma v benátské a dalmatské oblasti) – dlouho podceňována lidová poezie.⁵

³ Nejznámější příklad italské mystifikace z 19. století tak patří spíše na periferii literárního světa. Známé *Carte di Arborea* (Arborejské listiny; první pergamen byl „nalezen“ v roce 1845 a publikován o rok později, celý soubor pak až v roce 1863, s dodatkem o dva roky později) měly za úkol velebit kulturní minulost Sardynie a místní literární jazyk a měly velký, nadregionální ohlas, protože se snažily dokázat úplnou nezávislost italské středověké literatury na provensálských vzorech (viz alespoň MARROCU 1997; v evropském kontextu PRETO 2008).

⁴ Není naším úkolem vylíčit zde kompletní dějiny studií věnovaných české literatuře v průkopnické fázi zájmu o slovanský svět, prozatím postačí odkaz na dva texty jednoho z prvních opravdových italských slavistů (CRONIA 1936, 1958).

⁵ Viz rekonstrukci podobného případu u srbochorvatské lidové poezii (LETO 1992, 1995).

MEZINÁRODNÍ ROZŠÍŘENÍ

Italský kulturní život byl na začátku 19. století, jak známo, silně poplatný francouzským vlivům a není těžké si domyslet, že první zprávy o nejstarší české literatuře, a zvláště o RKZ, nepředstavovaly výjimku. Itálie zůstala ještě dlouho do 19. století roztržštěnou zemí s různými kulturními centry, kde po trpké zkušenosti z napoleonské doby převažovalo kompromisní pojetí romantismu se silným biedermeierovským nádechem a nejtěvřenější osobnosti kritizovaly nedostatečnou znalost cizích kulturních kontextů. To se samozřejmě významně zrcadlilo i v případě recepce RKZ, jejichž původní prameny v podstatě žádný italský intelektuál v 19. století neznal; dokonce i opakované zmínky o Goethově překladu jedné z písní RKZ byly vždy zprostředkované. Je proto nutné se zastavit u hlavních zdrojů, které představovaly pro italské intelektuály, kteří se RKZ zabývali, oporu.⁶

JOHN BOWRING

Na zájem o počátky české literatury ve světě zapůsobila na konci první třetiny 19. století, jak známo, nadšenecká práce velmi plodného anglického spisovatele, badatele a diplomata Johna Bowringa, zprvu autora dvou článků v anglických periodikách a později rozsáhlé *Cheskian Anthology* (Česká antologie), v 19. století vůbec první sbírky překladů z češtiny do angličtiny, která vyšla roku 1832 v Londýně (BOWRING 1832).⁷ Třebaže Bowring upozornil na námitky Josefa Dobrovského ohledně pravosti některých skladeb,⁸ publikoval překlady vybraných lyrických i epických textů a povýšil si jejich naprosto klíčové role v dějinách české literatury (srov. též IDEM 1828, 1829/1830).⁹ Bowringovy „skvělé básnické překlady“ včetně českých byly v Itálii sice málo, ale přece známy, a proti zdrženlivějšímu anglickému přijetí je vysoko oceňoval italský tisk už v roce 1831 (ANONYM 1831).

⁶ K rané mezinárodní recepci RKZ viz stať Václava Nebeského *Kralodvorský rukopis* (NEBESKÝ 1852, 1853) a poslední rozbor tématu v (DOBÍAS ET AL. 2014).

⁷ Příklad do francouzštiny s komentáři Františka Palackého viz (BOWRING 1834).

⁸ Viz Dobrovského uražený dopis in (BOWRING 1832: 7–8).

⁹ Nejucelenější prací na toto téma zůstává (NAUGHTON 1977), viz též výklad Davida L. Coopera zde na s. 1438n. V italském kontextu naopak zřejmě neměly žádný vliv překlad podepsaný Talvj, což je pseudonym, pod nímž Therese Albertine Luise Robinsonová (von Jacob) publikovala svůj *Historical View of the Slavic Language in its various Dialects* (Historický přehled slovanských jazyků v jejich různých nářečích, TALVJ 1834; až na několik málo dodatků týkajících se novější tvorby poté doslovně převzatý in EADEM 1850), ani překlad Alberta Henryho Wratislawa, *The Queen's Court Manuscript, with other ancient Bohemian Poems* (Rukopis zelenohorský, s dalšími staročeskými básněmi, WRATISLAW 1852a-c).

JEAN-JACQUES AMPÈRE

Větší odezvu ovšem v italské kultuře vyvolaly francouzské studie,¹⁰ počínaje první z nich od Jeana-Jacquesa Ampèra *Bohême. Poésies nationales* (Čechy. Národní poezie) z roku 1828, která prezentovala „národní poezii“ Čech a zdůrazňovala, že v této zemi se právě probouzí vlastenecký duch. Francouzský historik, spisovatel a cestovatel kromě toho upozornil na skutečnost, že lidová poezie je v Čechách velmi rozšířená, a poprvé podtrhl to, co se později stalo leitmotivem celé následující recepce, a sice vrozený hudební sluch Čechů. Ampère vyzdvihl význam objevu *RKZ* a nabídl částečný překlad *Záboje* (AMPÈRE 1828b).¹¹

EDGAR QUINET

Výchozím textem pro italské intelektuály přitom nadlouho zůstala prezentace „české epopoje“ z pera mladého a již slavného historika a přispěvatele do vlivného časopisu *Revue des Deux Mondes*, překladatele Herderových prací do francouzštiny Edgara Quineta *De l'épopée des Bohêmes* (O epopoji Čechů, QUINET 1831a),¹² kterou do italštiny pohotově převedl Giuseppe Sacchi (IDEM 1831b). Text vznikl v době, kdy se tento autor intenzivně zajímal o starou poezii, a později byl společně s dalšími zařazen do známého spisu *De l'histoire de la poésie* (O dějinách poezie, 1839).¹³ Kromě toho, že přeložil některé lyrické básně a *Záboje*, se Quinet ve své studii vyžívá v romantických úvahách o slovanské duši:

Původ této slovanské rasy je dosud obestřen tajemstvím. Její dějiny se podobají jejím lidovým zpěvům: jsou jako rytíř na splašeném koni, cválající po neznámé cestě, který na zemi nezanechává stopy ani nevrhá žádný stín, rytíř, který při prvním pohledu zmizí.

(QUINET 1831a: 270)

¹⁰ Srov. též pojednání Xaviera Galmiche o francouzské recepci *RKZ* na s. 1101n.

¹¹ Viz také předcházející článek (AMPÈRE 1828a), který byl převzat spolu s citovaným textem i v obou vydáních jeho *Littérature et voyages. Allemagne et Scandinavie* (Literatura a cesty. Německo a Skandinávie, IDEM 1833: 339–347, historická část 329–338).

¹² Text najdeme i v několika dalších vydáních, zejména (QUINET 1857, 1990).

¹³ Quinetův zájem o italskou otázku a jeho vztahy s předními italskými osobnostmi jsou pozdějšího data (ANGRISANI GUERRINI 1981).

Češi jsou podle něj nejdůležitější Slované, kteří se usadili na územích obklopených Němci:

[Jejich národ] často sešel z cesty, hledaje štěstí v blízkosti cizího lidu, se svými čarodějky, kouzlopec, bárkaři, svými městy nebožtíků, živým a harmonickým jazykem, nejasným původem; šťastný a radostný pod svým pražským nebem, u svých labských vod, představuje tento v dějinách izolovaný národ obraz zertujících cikánky uprostřed přísného shromáždění německých kmenů, jimiž je obklopen. (QUINET 1831a: 270–271)

Quinet se prostřednictvím tohoto poetického obrazu snaží vysvětlit hluboký vztah Čechů k jejich kořenům: „Tato izolace však byla jednou z příčin, proč tento národ hýčkal lépe než jakýkoli germánský národ vše, co by mu mohlo připomínat jeho původ.“ (IDEM.: 271) Češi tedy představují původní poklad Slovanů. „Za vše, co nejhlubší a národu nejvlastnější bylo shromážděno ke slávě slovanské rasy, totiž vděčím Čechům.“ (IDEM.) Quinet dále vychvaluje krásu a „ohnivý náboj“ epických a lyrických zpěvů v *RKZ*, složených jakoby přímo v průběhu vyprávěných událostí, a podle jeho mínění představujících

pouto s evropskou epickou tradicí, kterou zároveň propojují s poezií Tatarů a Mongolů, na stejný způsob, jako jsou v Německu a ve Francii artušovské epopoje a karolínské eposy dalším spojovacím článkem mezi západní poezií a poezií arabskou a perskou. Dokud tyto zpěvy nebyly objeveny, bylo toto pouto přerвано; a třebaže to nejsou víc než fragmenty, přece dokážou zacelit tkanivo toho velkého poetického stanu, pod nímž dřímá Evropa, aby v něm, jako Shakespearův *Richard III.*, ve snu spatřila svůj zítřejší osud.

(QUINET 1831a: 277)

Quinetův pompézní tón i četné chyby se později opakovaně dočkaly zklamaných komentářů od českých vlastenců.¹⁴

¹⁴ Jen několik let po prvním francouzském vydání byl Quinetův text otištěn i v Čechách s komentáři Františka Palackého, který sarkasticky poukázal na „zjevné chyby“ autora, jenž je „význačným příkladem možnosti psát příjemně a oduševněle o něčem, co neznáme, nebo o něčem, co známe špatně“. Ačkoli některé chyby jsou skutečně fatální (nejznámější z nich, kterou převzala i řada italských překladů, je vzývání zlého ducha Běsa jako „Va a Bijez“ [Jdi do Bijezu]), je zajímavé, že Palacký jednoznačně interpretoval jako chybu metaforu „žertovné cikánky“ (ve francouzštině má „bohémienne“ dvojnásobný význam: cikánka / obyvatelka Čech) a přísně Quinetovi vyčítal, že „na základě jazykové hříčky“ zaměňuje „obyvatele Čech [Bohème] s italským *Zingari*, anglickým *Gypsies*, španělským *Citones*, německým *Zigeuner*“ (QUINET 1834, citát 176–177). Ještě opovrhlivěji vyzněl názor Václava Nebeského (NEBESKÝ 1853: 153–156). Srov. též argumentaci Xaviera Galmiche na s. 1104.

FRÉDÉRIC GUSTAVE EICHHOFF

Zkoumání obsahu *RKZ* se ve francouzštině o osm let později méně nadšenou, zato vědecky solidnější formou věnoval Frédéric Gustave Eichhoff (*Histoire de la langue et de la littérature des Slaves*, Dějiny jazyka a literatury Slovanů, 1839). Zasadil je proti svým předchůdcům do úplnějšího historického rámce, načrtl podrobnější dějiny české středověké a novověké literatury (EICHHOFF 1839: 219–229, 259–263)¹⁵ a přišel s novou verzí *Záboje* v próze, opatřenou řadou poznámek (IBID.: 272–291, 346–348).¹⁶

LOUIS LEGER

V Itálii, až na několik vzácných výjimek, naopak očividně neučinil zvláštní dojem slavný kurz Adama Mickiewicze o slovanské literatuře na Collège de France v letech 1840–1844.¹⁷ Mnohem více zapůsobil úplný francouzský překlad *RKZ*, který s bohatými historickými komentáři vydal v roce 1866 jeden z nejdůležitějších soudobých evropských slavistů Louis Leger, který překonal tradiční romantickou interpretaci (*Chants héroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême*, Hrdinské zpěvy a lidové písně českých Slovanů).¹⁸ Leger sestavil přehled francouzské recepce *RKZ* a popsal mimořádný význam tohoto díla pro českou kulturu („úplně ji proměnilo“),¹⁹ a ještě před kompletní překlad s četnými vysvětlujícími poznámkami zařadil rozbor obsahu díla a začlenil je do mnohem širšího komparativního kontextu ostatních slovanských literatur. Tento francouzský badatel u *RKZ* vyzdvihl zvláště jejich „realistickou povahu“, která je podle jeho názoru zásadně odlišuje od „středověkých epických fantazií“ (LEGER 1866: 30). Společně se zpěvy a eposy ostatních slovanských literatur tvoří jedinečný cyklus, jemuž, bohužel, chybí vlastní Homér, ale i přesto je lze považovat za „zlomky krásy a velikosti srovnatelné s tím nejlepším, co vytvořila starožitnost“ (IBID.: 44). Šlo tedy o texty, které si ve Francii zaslouhovaly vejít ve známost

¹⁵ Jeho verze *Záboje* byla v následujících desetiletích několikrát znovu publikována, také v *Polyglottech Královského rukopisu* (V. HANKA 1852: 625–637) a v následující autorově práci (EICHHOFF 1853: 161–171).

¹⁶ Viz jedno z mála pozitivních hodnocení Václava Nebeského ve stati *Kralodvorský rukopis* (NEBESKÝ 1853: 152–153).

¹⁷ *RKZ* se věnoval obzvláště v deváté a desáté přednášce, které zahrnovaly také překlady několika úryvků (MICKIEWICZ 1849: 119–153, viz studie Dalibora Dobiáše a Xaviéra Galmiche zde na s. 1269n a 1105n).

¹⁸ Viz (LEGER 1866; úvod zabírá s. 1–44 a svazek obsahuje přílohu lidových písní převzatých ze sbírky Karla Jaromíra Erbena, s. 181–291). Autor o mnoho let později věnoval Hankovi kapitolu jednoho ze svých děl, kde zmiňoval i svoji „předmluvu stejně nadšenou jako v případě všech svých zahraničních kolegů“ (LEGER 1911: 55). Pokud jde o analýzu Legerova svazku, viz (GALMICHE 2014; zde s. 1108n).

¹⁹ A dále v textu dodává: „[C]o byl pro Řecko Homér, co byl Dante pro Itálii, co byli Nibelungové pro Německo, tím byl pro Čechy Rukopis královédvořský.“ (LEGER 1866: 25)

v plném rozsahu, poněvadž předznamenávají jeden z nejožehavějších problémů současných dějin: „zápas slovanství s germánstvím“ (IBID.: 26). Ačkoli se v otázce pravosti naprosto mýlil, Leger poskytl v románském světě první vědeckou interpretaci *RKZ*.

Překlad pojednání ruského slavisty Osipa Maximoviče Bodánského o slovanské lidové poezii, soustředěného k *RKZ*, z roku 1837 je přitom spjat spíše s regionálním, dalmatským zájmem o české nálezy, a proto jej probíráme v tomto kontextu níže na s. 1378n.

OHLAS FALEŠNÝCH RUKOPISŮ V ITÁLII

Italská kultura, jak známo, dlouho neprojevila zvláštní zájem o lidovou poezii nebo o to, co se v 19. století za lidovou poezii považovalo,²⁰ ačkoli jako jedna z prvních se touto otázkou zabývala; připomeňme namátkou mínění Giambattisty Vica o primitivních národech a jejich folkloru nebo slavný italský překlad *Ossianových zpěvů* Melchiorra Cesarottiho z roku 1763, tedy z doby, kdy se v Evropě prosazoval nový estetický kánon.²¹ V politicky rozdrobené zemi zatížené tradicí vysoké literatury v národním jazyce (počínaje triumvirátem Dante–Petrarca–Boccaccio) se však diskurz o nové poezii vydal osobitým směrem a nikdy nevyústil v zevrubnou revizi poetického kánonu. Romantická estetika se ve skutečnosti ani nikde jinde v Evropě neformovala pouze díky nálezu starých lidových zpěvů, nýbrž díky novému uchopení „primitivního“, jež bylo postupně povýšeno na synonymum krásného a přirozeného, i když bylo dílem nejrůznějších spisovatelů (ne náhodou nacházíme mezi Herderovými *Volkslieder*, Lidové písně, 1778–1779, např. i *Ossianovy zpěvy* či Shakespearovy texty, COCCHIARA 1981: 58–59).

Samy literární události roku 1816, slavný esej *Sulla maniera e utilità delle traduzioni* (O způsobu a užitečnosti překladů) Madame de Staël a *Lettera semiseria di Grisostomo al suo figliolo* (Grisostomův polovážný dopis jeho synovi) Giovanniho Bercheta, sice otevřely i v italském kontextu brány romantismu, ale obnova italské poezie byla spíše jen proklamovaná, a nikoli skutečná, vyznačovala se více snahou o tvorbu výchovného básnictví pro lid než znovuobjevováním skutečné lidové poezie. První významné sbírky italské lidové tvorby z konce třicátých let byly ostatně dílem německých badatelů (RUBIERI 1877: 7) a lidové zpěvy byly dlouho spojovány nikoli

²⁰ Pokud jde o dodnes spolehlivou rekonstrukci obtížného prosazování studia lidových tradic v Itálii, viz (CIRESE 1958: 7–17; COCCHIARA 1981: 21–51). Pro evropský kontext je i nadále podnětný (IDEM 1971).

²¹ Viz první, následně rozšířené vydání *Poesie di Ossian figlia di Fingal, antico poeta celtico* (Poezie Ossiana, syna Finegala, starého keltského básníka, CESAROTTI 1763).

s příklady epických básní a romancí, nýbrž s rispety a stornelly, tj. s monostrofickou milostnou lyrikou (CIRESE 1958: 12–14; COCCHIARA 1981: 62–65). Už Oscar Ludwig Bernhard Wolff si v roce 1829 povšiml, že „v rozdělené zemi se už nemůžou odehrát činy nejčistší vlastenecké lásky, a tudíž tu vyschl jeden z hlavních pramenů lidové poezie“ (O. L. W. WOLFF 1829: IX–X).

Také pozornost, již se dostávalo ostatním evropským literaturám, a slovanským zvláště, byla dlouho jen okrajová a nesoustavná, šlo víceméně o slabý odraz již tak chabého zájmu, který se k nim obracel z Francie. Pokud necháme stranou krátké oznámení o nálezu *RK*, které otiskly italské noviny už v červnu 1819 (ANONYM 1819b), za první zmínku o českých *RKZ* v italské kultuře v podstatě vděčíme, jak už jsme naznačili, okamžitému překladu studie Edgara Quineta z roku 1831, jež se na dlouhá léta stala jediným výchozím textem pro italské intelektuály, kteří se zajímali o českou poezii. Nikdo z nich přitom podle všeho neměl k dispozici přímo tento překlad, a roli hrál nadále francouzský originál vzhledem k tomu, že všechny bezprostředně následující reflexe *RKZ* byly překlady anebo adaptacemi původního Quinetova textu.

GIUSEPPE MAZZINI

První důkaz toho, že mezinárodní ohlas *RKZ* měl zásadní význam pro italskou recepci, podávají úvahy, které v roce 1832²² rozvinul janovský publicista a politik, spisovatel a bojovník za sjednocení Itálie, jedna z vůdčích osobností Risorgimenta, Giuseppe Mazzini (1805–1872) v recenzi Bowringovy anglické antologie (*Letteratura poetica della Boemia*, České básnictví).²³ *RKZ* v ní, jak známo, zaujímaly významné místo.²⁴ Mazzini tento text napsal v důležitém okamžiku své politické dráhy, kdy se snažil vyvolat národní revoluci.²⁵ Jak známo, v roce 1831 opustil starou karbonářskou politiku a ve francouzském exilu založil společnost La Giovane Italia (Mladá Itálie) a o rok později začal vydávat stejnojmenný časopis, kde hlásal nezávislost, rovnost a svobodu. Není jistě náhoda, že ve stejném čísle, kde vyšla zmíněná recenze, se nachází i bojovné provolání k spoluobčanům, kde Mazzini hájí své politické jednání a nastiňuje svoji ideální představu budoucí demokratické republiky (MAZZINI 1832a, nově 1907).

²² *La Giovane Italia* vycházela nepravidelně, uvedené číslo se ve skutečnosti objevilo až v roce 1833, ale jedná se o čtvrté číslo předešlého ročníku, jak je ostatně patrné z frontispisu.

²³ Bowringův svazek byl znovu zmíněn i mnohem později jako „jediná věc, kterou o české poezii máme“ (MAZZINI 1847: 152).

²⁴ Viz studii Davida L. Coopera zde na s. 1438n.

²⁵ K její recepci a Mazziniho vztahům se slovanským prostředím viz podrobněji přinejmenším (GIUSTI 1940); Mazziniho vztahy s Čechy pojednal (MATTUŠOVÁ 1956, 1957; ŽÁTEK 1988).

Giuseppe Mazzini
(Karel Maixner)

Ve své recenzi, ve které *RKZ* přímo necituje, Mazzini několikrát upozorňuje na absenci skutečné poezie, a domnívá se, že

historické studie, a zvláště ty, které se zaměřují zejména na počátky a na dobu, kdy literatura spontánně pramení z lidových tužeb, vášní a citů, mohou jako jediné takovou tvorbu osvětlit. – A primitivní poezie a národní zpěvy jsou cennými dokumenty pro ty, kdož v nich kromě literární hodnoty hledají poetický element, vyjádření nejnvtnějších myšlenek lidových mas a občanský element.

(MAZZINI 1832b, nově 1906: 378)

Mazzini posléze projevily velký zájem o „lidovou poezii“, avšak ne jako mnozí italští romantikové, kteří ji pojímali obvykle jako výchovnou tvorbu pro lid: jednalo se pro něho o skutečnou „národní“ poezii. Ta podle Mazziniho „tryská svobodně a bezelstně z útroby národa“, jako „dech lidu, zrcadlo, v němž se více než jinde odráží myšlenka, idea, již tomuto národu přísluší rozvíjet a zastupovat v dějinách Lidstva“ (IBID.). Otevřená nevráživost mezi „Slovany“ a „Němci“, již jsou různé texty *RKZ* prodchnuty, byla už v tomto textu interpretována v soudobém klíči:

Rakousko je překážkou pro civilizační hnutí, pro pokrok, pro evropské sjednocování. Mělo by být zničeno, jinak se musíme smířit s popřením národa, moci, velikosti, svobody, nezávislosti. Přitom – což bez zbytečných iluzí platí

i pro Čechy – bude odevzdanost už brzy obnošená vesta. Rasová emancipace bije na poplach a tuto výzvu vyslyší i Slované.

(MAZZINI 1832b, nově 1906: 381)

V druhé části svého známého článku o slovanském národním hnutí, který vyšel v roce 1847 v angličtině (*On the Slavonian National Movement*, O slovanském národním hnutí), pak Mazzini vyhradil mnohem větší prostor protagonistům a hlavním institucím českého národního obrození.²⁶ Autor, který samozřejmě znal zmíněný Mickiewiczův kurz a další polské zdroje, zde ještě výslovněji klade italskou otázku do souvislosti s otázkou všech utlačovaných národů v Evropě. České hnutí v porovnání s jižními Slovany charakterizuje jako „obtížnější, hloubavější, pomalejší, pokud jde o činy“ (IDEM 1922: 155). Rekapituluje nejlepší výsledky novodobých dějin české literatury, přičemž nezapomíná zdůraznit, že

je něco skutečně dojemného při pohledu na tyto vzdělance, tyto profesory, kteří se s neutuchajícím klidem věnují významným dílům, jež by je mohla vynést mezi nejpřednější evropské talenty, jež jsou, stejně jako jazyk, kterým jsou napsána, neznáma všem kromě jejich krajanů; a obětují slávu a bohatství, jichž by mohli dosáhnout, kdyby psali v němčině či ve francouzštině, pomalému vývoji ideje národa, jelikož je nepohánějí emoce vznikající jako následek velkých bojů.

(MAZZINI 1922: 158–159)

Ze všech publikací v češtině „sborem vyzařují nepřátelské tendence vůči vládnoucí německé rase a sympatizující s různými slovanskými větvemi“ (IBID.: 173) a čeští literáti si podle Mazziniho uvědomují, že „i národnost je náboženská myšlenka, je-li chápána nikoli už jako dráždění nebezpečné a sebestředné ješitnosti, nýbrž jako součást poslání lidstva, kterým prozřetelnost v zájmu společného blaha pověřila každou skupinu, z níž se skládají evropské národy“ (IBID.).

Pokud jde o literaturu, nemají prý však Češi básníky, kteří by se vydělili „z okruhu druhořadných poetů“ (IBID.: 178), a tudíž je „charakter českého národního hnutí především historický, filologický, vědecký“ (IBID.: 179). Mazzini tento velice podrobný text (nicméně bez části, která se týká Čechů) zařadil ještě v červnu 1857 do slavnějších *Lettere slave* (Slovanské dopisy, IDEM 1857, nově 1931).

Dá se proto říct, že Mazzini české téma využil několikrát v rámci propagačních článků, v nichž opakovaně vyslovoval myšlenku spojení italské otázky s otázkou

²⁶ Z celkových tří částí článku byly v tomto anglickém periodiku ovšem publikovány pouze první dvě (MAZZINI 1847, nově 1922: 154–180).

všech utlačovaných evropských národů. Měl také velkou zásluhu na vyprovokování živé politické debaty o možné spolupráci se slovanským světem (CRONIA 1958: 392–395). Česká otázka však zůstala v Itálii dlouho ve stínu silného zájmu o polské záležitosti a činnost polské emigrace. Byla to totiž v první řadě právě polská propaganda, která hrála velkou roli v italském hledání spojenců proti Rakousku (IBID.: 355–383).

GIUSEPPE FRANCESCO BARUFFI

Jestliže Mazzini představuje „nadmárodně“ založeného italského intelektuála s ambicí změnit politickou situaci rozdělené Itálie, následující recepce RKZ je vždy vázána na určité kulturní centrum a je dílem cestovatelů nebo učenců, kteří měli zvláštní vztahy s cizinou, z větší části buď ze Savojska (Turín) nebo z rakouské Lombardie (hlavně z Milána), teprve později i z Benátské republiky a z Dalmácie.

O RKZ se např. výslovně zmiňuje zajímavý dopis, který byl zaslán předsedovi turínské akademie věd z Prahy v roce 1837 a je součástí nepříliš známé, avšak důvěryhodné reportáže o cestě po Evropě turínského profesora Giuseppa Francesca Baruffiho (1801–1875) *Cenni d'una peregrinazione autunnale* (Poznámky z podzimního putování, 1837). Baruffi se věnoval přírodním vědám a byl nadšeným pozorovatelem kulturního života české metropole: „A z nejrůznějších rukopisů (600 a více) je zde slavný *Koniginhof*, který obsahuje starobylý český epos.“ Baruffi navštívil Národní muzeum a setkal se s „panem knihovníkem Hankou“, který mu na důkaz své zevrubné práce na šíření známosti rukopisů u všech učenců, kteří navštívili Prahu, kromě různých materiálů ukázal i Bowringovu *Cheskian Anthology* z roku 1832 (BARUFFI 1837, nově 1841: 588–590). V tomto případě je jasně vidět, jak zásadní roli hrála v dobové recepci hmotná existence RKZ, které Hanka vždy ochotně ukazoval. Vzhledem k praxi dobové literární kritiky tedy přispěla k tvorbě interpretačního zkratu, který v podstatě znemožňoval i u nejlepších badatelů rozeznat padělek, jak dokazuje Legerův a ještě více maďarský případ recepce RKZ ze strany Ference Toldyho (DÁVIDHÁZI 2015).²⁷

BERNARDINO BIONDELLI

Jinak se citace a popisy RKZ soustředily spíše v komparativních pracích, nejdříve jazykovědných a později literárních. Například o dva roky později psal o RKZ v rámci

²⁷ Srov. též příspěvek Tamáse Berkesse na s. 1337n.

svých jazykovědných srovnávacích studií rodák z Verony žijící v Miláně Bernardino Biondelli (1804–1886), jenž se měl stát jedním z předních lingvistů své generace. V záníceném textu o důležitosti germánských, slovanských a ugrofinských národů (*Influenza delle Nazioni germaniche, slave e finnische sugli studii, dall'epoca del risorgimento delle lettere fino a noi*, Vliv germánských, slovanských a finských národů od doby obrození písemnictví až po nás) se pokusil „nadchnout naši mládež pro studium jazyků Severu“ (BIONDELLI 1839: 48). Odvolával se přitom na „četné bratrské vztahy“ evropského lidu (IBID.: 49) a zařadil „starobylé básně z Königinhofu“ mezi hlavní „národní zpěvy mnohého lidu“, jež obsahují „cizokrajnou krásu a vzbuzují obzvláštní zájem“ (IBID.: 38).

Tentýž autor pojednal o RKZ v širším měřítku ještě jednou dva roky poté ve svém obsáhlém přehledu slovanských jazyků *Atlante linguistico d'Europa* (Jazykový atlas Evropy; vycházel přitom zejména z Eichhoffa, ale citoval také různá díla Dobrovského, IDEM 1841: 202–232).²⁸ Biondelli považoval tyto „přeživší památky“ za „nezpochybnitelná svědectví“ raného literárního využití „českého nářečí, jehož se hned od počátků chopili mnozí spisovatelé“ (IBID.: 223–224).

CESARE CANTÙ

Až po vydání Berchetova překladu *Vecchie romanze spagnole* (Staré španělské romance) v roce 1837, „první ukázky cizích lidových zpěvů převedených do našeho jazyka“, se v Itálii začal s jistými obtížemi prosazovat názor, že lidovou poezii je nutno považovat za „přímý výtvar lidu, a nikoli jen za to, co se lidu líbí“ (COCCHIARA 1981: 66).²⁹

Prvním italským autorem, který se RKZ v této souvislosti zabýval podrobněji, byl ve své době slavný historik a spisovatel Cesare Cantù (1804–1895), jenž trávil podstatnou část svého života v malých městech v Lombardii a teprve v roce 1832 našel uplatnění v Miláně. O RKZ pojednal v jednom ze svých početných děl, která sloužila jako příprava pro velmi rozsáhlou *Storia universale* (Světové dějiny, 1838–1846), osmnáct svazků hlavního textu a mnoho dalších „monografických“ zpracování, celkově pětatřicet svazků. Už v roce 1839 se zmínil o „pergamenovém rukopisu, nalezeném panem Hankou v Königinhofu, s historickými a jinými básněmi“, a o češtině se vyjádřil velice lichořivě: „po nějakou dobu byla čeština jazykem učenců a diplomatů v celém Německu, poté, co Karel IV. ve Zlaté bule nařídil, aby se jí naučil každý kurfiřt“.³⁰ O dva roky později nově zpracoval text z roku 1839 věnovaný španělským romancím (*Della*

²⁸ Čechám, Moravě a Slovensku jsou věnovány s. 223–226.

²⁹ O této fázi viz (CIRESI 1958: 18–31).

³⁰ V kapitole *Radina slavanských jazyků* (C. CANTÙ 1839a: 107).

canzone e della poesia popolare, O lidové písni a poezii, C. CANTÙ 1839b) a mnohem rozsáhleji se v rámci širokého rozboru lidové poezie zabýval českými RKZ (IDEM 1841b 2: 314–513).³¹ Už v prvním svazku tohoto díla důkladně popsal svou romantickou koncepci umění:

Poněvadž prvotní poezie, ta pravá, není dílem člověka, nýbrž dílem národa, který jí vtiskl svůj osobitý ráz: je ozvěnou citů, jež se ztrácejí s postupující civilizací, neurčitý a melancholický zvuk, který v sobě má cosi z víry minulosti. Jelikož divy hmotného univerza tento člověk uctíval v panteistickém božstvu, divy svého morálního světa soustředil do eposu, do určitého typu; a stejně jako si stvořil bohy, stvořil si i hrdiny.

(C. CANTÙ 1841b 1: XIV)

V každé zemi se pak „zjeví génius, který je do sebe schopný soustředit tyto zpěvy a rozptýlené tradice, které se sítím několika staletí jako drahocenné perly slévají do jeho poháru; a z něj se pak rodí Ilias, Edda, Sága o Nibelunzích...“ (IBID.). Podle Cantù „každý národ v prvopočátcích své civilizace nepíše, nýbrž zpívá“ a četba lidových zpěvů by tedy znamenala, „abych použil jeden Görresův výraz, skutečně se dotknout tepu národa v jeho dětském věku a napít se poezie přímo z pramene“ (IBID.: XLIII). Cantù pozoroval lidovou poezii v dobovém tradičním romantickém duchu, tedy jakožto „první básnický květ“, který ztvárňuje „charakter národa, podmínky jeho místa k životu, stav jeho zvyklostí“ (IBID. 2: 510).

Cantù se nejprve věnuje dlouhé řadě lidových zpěvů (antických, německých, nizozemských, švédských, francouzských atd.) a potom, ve zvláštní části, také zpěvům českým (IBID.: 467–478). Třebaže se o nich výslovně nezmiňuje, s jistotou použil francouzské práce Quineta, Ampèra a Eichhoffa a Bowringovu anglickou antologii. Zdůrazňuje, že „Čechové se ještě více než jiné slovanské národy věnovali zkoumání svých národních tradic“, a zpěvy z RKZ přirovnává „ke španělským romancím; některé jsou lyrické, jiné epické; a většina těch prvních pochází z dob idolatrie“ (IBID.: 467). Po vzoru použitých pramenů je navíc považuje za „zpěvy válečné, více historické než smyšlené, kde je hrdost jen vzácně vykoupena citem“ (IBID.: 469). Italský historik na základě Quinetova schématu podává zprávu o obsažených básních (zvláště o *Jaroslavovi*) a překládá do prózy *Kytičku*, *Jelenu*, *Záboje* a *Beneše Hermanova*. Kromě stránek věnovaných RKZ Cantù navíc uvádí v italštině i válečnou píseň *Ktož jsú boží bojovníci* (jejíž autorství přisuzuje Žižkovi),³² *Zpěv o rytířově*

³¹ Významná je autorova zmínka o „nadmíru ostrých výčitek“ jeho práci, jichž se jí dostalo o dva roky dříve (C. CANTÙ 1841b 1: 314, pozn. 2).

³² Cantù použil anglický překlad ze zmíněné antologie Johna Bowringa (BOWRING 1832: 54–56).

smrti,³³ „dva nápěvy“ s připojeným zkomoleným českým originálem („Kdes, holubičko, bloudila“ a „V zeleném háječku milovali se dva“)³⁴ a nakonec „dva zpěvy, jež právě přeložil Ferdinando [De] Pellegrini“ (*Chlad v srdci a Lapený ptáček*),³⁵ které, jak už poznamenal Cronia, jsou ve skutečnosti srbské (CRONIA 1936: 115, viz také LETO 1994: 258). Autor svůj přehled uzavírá klasickým konstatováním, že „pověstné je muzikální nadání Čechů. Náměstí i ulice jsou plné zpěváků a prodavačů písní; na jaře se pak zpívá na každém náměstí, improvizuje se jako v Itálii“ (C. CANTÙ 1841a: 476). Když přihledneme ke struktuře eseje převzaté od Quineta a četným nepřesnostem, jež k ní přidává tento italský historik, je pochopitelné, že se mu ve své době dostalo tvrdého odsouzení od českých kritiků.³⁶ Cantù nicméně v jiných dílech citoval také texty Dobrovského a Šafaříka, což svědčí o tom, že se v české kultuře vyznal lépe, než by se z uvedeného příkladu mohlo zdát.³⁷

Cantùovo dílo vyšlo několikrát,³⁸ naposledy padesát let po prvním vydání. V této poslední verzi italský historik v části *České zpěvy* (IDEM 1891: 621–630) dodává, že *RKZ* „se proslavily díky dvěma osvěceným představitelům české literatury, Šafaříkovi a Palackému,“ a že „mnozí pochybují o jejich pravosti a tyto zpěvy a poněkud legendární způsoby jejich objevení považují za Hankův podvrh“ (IBID.: 621). Cantù potom uvádí v podstatě stejný text, pouze s drobnými změnami v překladech a několika dodatečnými bibliografickými údaji³⁹ a kapitolu uzavírá *Milostnou písní na úpatí Vyšehradu* (*Píseň pod Vyšehradem*), kterou přeložil Felice Francesconi (IBID.: 630).⁴⁰ Z tohoto důvodu je nepodložený názor Cronii – který měl k dispozici toto vydání Cantùovy práce – že text je problematický, protože italský historik (kromě převodu Goethových) pouze převzal překlady Francesconiho a Pizziho, zatímco ve skutečnosti od Francesconiho použil jediný text a z druhého autora téměř nic necitoval (CRONIA 1936: 114).

³³ I v tomto případě byl text převzat z Bowringa, kde byl publikován pod názvem *Death Song of the Horseman* (BOWRING 1832: 104–106); jedná se o *Pěknou hvězdičku* (F. L. ČELAKOVSKÝ 1822a: 23–25).

³⁴ Také v tomto případě byly oba texty, ale bez českého originálu, uvedeny v anglické antologii Johna Bowringa, *Cheskan Anthology* (BOWRING 1832: 116, 119). Obě básně původně publikoval Čelakovský v prvním svazku *Slovanckých národních písní*, v uvedeném pořadí pod číslem 46 („Kdes, holubičko, bloudila“) v části *České písně* (F. L. ČELAKOVSKÝ 1822a: 62–63) a 9 („V zeleném háječku“) v části *Zlomky písní a některé krátké* (IBID.: 217).

³⁵ Později byly shromážděny (DE PELLEGRINI 1846: 13–14, 75–76).

³⁶ Už Nebeský poznamenal, že „ze struktury, výběru i samotného překladu je jasné, že Cantù použil v první řadě článek Edgara Quineta“, a nešetřil velice negativním míněním o výsledku, který označil za „povrchní a plytký“ (NEBESKÝ 1853: 157–158).

³⁷ Viz např. četné texty citované v poznámce (C. CANTÙ 1842a: 146, 1842b: 680, 1887: 93, 778).

³⁸ Objevilo se rovněž v překladu: zřejmě právě jeho prostřednictvím tak *RKZ* vstoupil do španělštiny (srov. CANTÙ 1858, 1867).

³⁹ Pokud jde o *Záboje*, informoval např., že „s metrickou verzí tohoto zpěvu přišel Pizzi v díle *Antologia epica*“ (C. CANTÙ 1891: 626).

⁴⁰ Viz s. 1373n.

Cantùův text, který vznikl o padesát let dříve, než se Cronia domníval, musíme naopak bez ohledu na jeho četné nedostatky a silnou poplatnost Quinetově a Bowringově práci, jež převzal téměř doslova, považovat za první italskou prezentaci nejen obsahu *RKZ*, ale také nejstarší české literatury tout court.

MEDO PUCIĆ (ORSATTO POZZA) – ANTUN KAZNAČIĆ (ANTONIO CASNACICH)

O čínorodosti tehdejší vydavatelské scény svědčí terstský časopis *La Favilla*, který se opakovaně zabýval slovanskými tématy i lidovou poezií (viz např. DALL'ONGARO 1840) a z kterého často články přetiskovala i milánská periodika (PIRJEVEC 1977: 66–69). Činnost tohoto časopisu souvisí s rostoucím zájmem o italsko-slovanské vztahy ze strany dalmatských intelektuálů (jedním z jeho spolupracovníků byl např. Tommaseo). V září 1842 zde byl představen *Rukopis kraljodvorski* s alternativním překladem *Zábojova vítězství* (PUCIĆ–KAZNAČIĆ 1842). Text podepsaný „P. a K.“ pocházel z pera tehdejších studentů padovské univerzity Meda Puciće (Orsatta Pozzy; 1821–1882) a Antuna Kaznačiče (Antonia Casnaciche; 1784–1874), autorů úspěšné řady Slovanských studií, vydávané v letech 1842–1844 (CRONIA 1936: 99, 1958: 465), kterou poté převzala i další dobová periodika.⁴¹ Zmíněný rukopis v krátké poznámce popsali jako „nejstarší literární památku Slovanů, která by mohla být chloubou každé rozvinutější literatury a mohla by se považovat za paládium českého národa“, poněvadž každý čtenář se díky ní v duchu „přenesl mezi hrdiny Ossianovy a severské bardy“. „Český zpěv z 8. století“, který přeložili (minimálně s použitím českého originálu), si zvolili proto, že „nejlépe dokáže jedním tahem zachytit charakter tehdy ještě pohanských Čechů“. Konečně i „krátký a živelný rytmus strof podivuhodně vyjadřuje básníkovu emoci a vytváří divošskou harmonii, na niž slyší i to nejméně cvičené ucho“ (PUCIĆ–KAZNAČIĆ 1842: 290).

CARLO TENCA

Od konce 30. let 19. století a vědoměji od přelomu let 1843/1844 vyvíjela čínorodá česká menšina v Miláně řadu zajímavých kulturních aktivit, počínaje založením „české tiskárny“. Jejím předním představitelem byl zpočátku Antonín Dobroslov Výšek, který přišel do Itálie v roce 1836 a navázal vztahy s různými milánskými intelektuály.⁴² V roce 1846 zaslal literárnímu historikovi, novináři a jedné z hlavních

⁴¹ Viz následující přetisky v časopisech *La fama* (PUCIĆ–KAZNAČIĆ 1843) a *L'avvenire* (IDEM 1849; zde podepsáno O. P.).

⁴² Pokud jde o detailnější popis těchto iniciativ, je i nadále nezbytný (VÝŠEK 1861: 7–39).

osobností místních literárních salonů Carlu Tencovi (1816–1883) článek o české literatuře, v němž význam RKZ popsal takto: „[P]okud jde o básnickou hodnotu, sílu a vznešenost, eleganci a půvab citů a čistotu stylu, pak oněch čtrnáct dochovaných zpěvů možná převyšuje všechna středověká díla.“⁴³

Sám Tenca, který od roku 1845 řídil časopis *La rivista europea*,⁴⁴ 25. dubna 1847 přednesl ve Spolku na podporu vědy, literatury a umění⁴⁵ a o několik měsíců později také publikoval první komparativní studii *Della letteratura slava* (O slovanské literatuře, 1847).⁴⁶ Jedná se o první italský pokus srovnat českou literaturu s ostatními slovanskými kulturami od autora, který se vícekrát snažil propagovat slovanské literatury v Itálii, zřejmě ve snaze ukázat na podobnou politickou situaci Italů a Slovanů. Tenca, který znal mj. práce Mickiewicze, Šafaříka, Eichhoffa a Cypriena Roberta,⁴⁷ upozornil na skutečnost, že v celé Evropě se to přímo rojí informacemi, které „před nemnoha lety“ představovaly „pro Evropu téměř neproniknutelné tajemství“, zatímco „do našeho prostředí, cizího téměř každému evropskému hnutí, sotva pronikla ozvěna těchto zpráv, z níž mezi elegantním švitořením francouzského žurnalistu znamená nanejvýš útržky“ (TENCA 1847: 331, 333). Za nejstarší slovanskou literaturu považoval českou, jejíž počátky sahají do 13. století.

A možná že ještě než na germánských hostinách a slavnostech zazněla rytířská epopie o Nibelunzích, pěli čeští bardi přesladké verše milostných a válečných písní, oslavovali tažení a turnaje svých rytířů a v bitvách se Sasy

⁴³ Výšek zaslal text Tencovi 5. prosince 1846 a dodal, že „jakmile z Prahy obdržím Jugmannovu Historii literatury české“, neprodleně „doplním nynější článek a připojím k němu několik překladů nejvybranějších básní“, viz *Cenni sulle nazioni slave in generale e su quella dei boemi e la di lei letteratura in ispecie* (Poznámky o slovanských národech obecně a o českém a jeho literatuře zvláště), datované 20. července 1846 a uložené v Miláně ve fondu Carlo Tenca, Archivio delle Civiche raccolte storiche, Museo del Risorgimento nazionale, karton 6, dok. 1/04.

⁴⁴ K Tencovu zájmu o Slovanů viz (LASORSA 1979).

⁴⁵ Na Tencově přednášce byl přítomen také Výšek, který v jednom českém periodiku publikoval nadšenou krátkou zprávu, v níž mj. napsal, že slavný básník Andrea Maffei projevil záměr přeložit do italštiny české RKZ, že někteří italští intelektuálové horlivě studují „slovanské dialekty“ a že Češi přítomní v Miláně (zejména Mensinger a Malý) jim v tom pomáhají (VÝŠEK 1847b: 511).

⁴⁶ Text byl otištěn několikrát, s odstupem necelého roku např. v Neapoli (TENCA 1848a), nově viz (IDEM 1969: 331–343). Část byla zveřejněna i v češtině (IDEM 1848b).

⁴⁷ Cyprien Robert pokračoval v Mickiewiczově kurzu na Collège de France a publikoval řadu prací, z nichž je v souvislosti s českou literaturou nejdůležitější (ROBERT 1852). V tomto ohledu stojí za zmínku, že objemný rukopisný svazek nazvaný *L'unità slava* (Slovanská jednota), uložený ve fondu Carlo Tenca (karton 6, dok. 1/02), není ničím více než rozsáhlou studií inspirovanou dílem zmíněného francouzského autora *Le Monde slave, son passé, son état présent et son avenir* (Slovanský svět, jeho minulost, přítomný stav a budoucnost, 1852), která byla publikována bez uvedení autora pod názvem *Dell'avvenire dei popoli slavi* (O budoucnosti slovanských národů, TENCA 1888: 437–468; v tomto vydání se však nachází jen první dvě části). Kniha byla později přeložena do italštiny, překlad však nebyl příliš znám, protože vyšel v Marseille a v italských knihovnách je dosud skoro nedostupný (ROBERT 1858).

a Tatarů vyprávěli o neštěstích a slávě svého národa. Do této doby náleží Kralodvorský rukopis, jakási sbírka českých romancí, jejíž zlomky byly teprve přednedávnem objeveny při opravách[sic] jednoho starého kostela ve Dvoře Králové [Königinhofu].

(TENCA 1847: 333)

V závěrečné části textu věnoval Tenca určitý prostor „lidovým zpěvům“: nejprve svým způsobem zopakoval známé tvrzení o mírumilovné povaze Slovanů a potom tyto zpěvy prohlásil za „barvitou kroniku jejich osudů, nejstarší a nejpravdivější památku jejich národnosti“. Českým lidovým zpěvům jako vůbec nejstarším v tomto případě připadala obzvláště významná úloha:

Jsou to zpěvy plné něžnosti a lásky, ušlechtilé citové výlevy, válečný pokřik, nezkrtná touha po svobodě, proklínání neodbytného útlatku Germánů, kteří mírumilovně kmeny svírají ze všech stran. Lyrické zpěvy mají onen nádech líbezných melancholií, oně temné a hluboké odevzdanosti, jakou se vyznačuje tento slovanský národ, zrozený k lásce, zpěvu, utrpení; tyto hrdinské zpěvy zachycují lýtý boj pohanství s křesťanstvím a bratrskou soudržností, jež je základem pilířem slovanské společnosti.

(TENCA 1847: 341)

Pakliže obecným cílem Tencova „stručného přehledu slovanské literatury“ bylo „vzbudit touhu a lásku k ní“, jelikož „dnes už literatury nemohou žít v izolaci a být žárlivě střeženy, ale naopak spolu musejí souznít a těžit ze vzájemného obohacování se skrze své kontakty“ (IBID.: 342), lze bezesporu prohlásit, že prostor věnovaný české literatuře zde jak rozsahem, tak i kvalitou informací zdaleka převyšoval všechny předcházející italské práce.

V dopise, který napíše o několik let později, bude Tenca tvrdit, že už vlastní „několik fragmentů přeložených podle diktátu jednoho Čecha, s nímž [...] již mnohokrát procházel literární náležitosti jeho země“ (RIZZI 1936: 472). V autorově archivu se skutečně dochovaly nejrůznější materiály týkající se české literatury,⁴⁸ z nichž za zmínku stojí zvláště zápisník s obsahem jednotlivých epických a lyrických básní z RKZ (IBID.) a řada obecných úvah nazvaných *Předmluva*, která předchází částečnému překladu zpěvu *Jaroslav*.⁴⁹

⁴⁸ Viz např. rukopis (pravděpodobně rovněž ze čtyřicátých let) *Della lingua e letteratura boema* (O českém jazyce a literatuře), fond Carlo Tenca, karton 6, dok. 1/04.

⁴⁹ *Studi sui popoli slavi* (Studie o slovanských národech), fond Carlo Tenca, karton 6, dok. 1/01, list 24–26.

Nepokoje v roce 1848, slavných „pět dní“ a potlačení povstání,⁵⁰ na delší dobu ukončily nejen činnost české komunity v Miláně, ale také české vztahy s italskými intelektuály, které se tak šťastně rozvíjely v předcházejících letech (sám Tenca byl donucen na rok Milán opustit).⁵¹

Po svém návratu se Tenca postupně vzdálil od mazziniovského radikalismu a časopisem *Il crepuscolo* (založen 1850), jenž s heslem „odvaha naděje“ silně ovlivnil tehdejší milánský (a vůbec italský) kulturní život, vytvořil nejpозoruhodnější politickou a kulturní tribunu protirakouského vzdoru této „doby soumraku“ (viz všeobecný úvod in DE LUCA 1973: VII–CI). Ačkoli se Tenca vyvaroval toho, že by v časopise publikoval texty o rakouských záležitostech (IBID.: 30), jeho zájem o *RKZ* i v tomto období dokládají nejenom materiály dochované v jeho archivu, ale i fakt, že se o *RKZ* v časopise občas ještě psalo. V anonymním textu, který očividně napsal Tenca sám a kde se opakovala teze o italském zpoždění za cizími literaturami a závislosti na francouzských pramenech, byl např. připomenut Francesconiho překlad (TENCA 1858: 271). V rámci pravidelných anonymních *Dopisů z Německa*, jejichž autorem byl Johann Ferdinand Neigebaur (DE LUCA 1973: 54, 435),⁵² byly zase ve stejném roce popsány francouzské novinky o české literatuře a avizována publikace nových luxusních *Polyglott*, která měl ilustrovat Mánes (NEIGEBEUR 1858: 384),⁵³ o rok později se objevila i zpráva o procesu Hanka–Kuh končící slovy: „A my chceme věřit, že rozsudek byl správný, a nemuset pochybovat o pravosti dvou bratrů [Žaboje a Slavoj].“ (IDEM 1859: 246)⁵⁴

Je konečně třeba připomenout, že Tenca v roce 1857 v rámci svého známého pojednání o lidových toskánských zpěvech, jež analyzovalo apostrofy ptactva zvláště v milostných zpěvech a v Itálii svým způsobem zahájilo studium společenského rozměru lidové poezie (viz CIRESE 1958: 40–44), jako příklad uvedl jeden text z *RKZ*:

A pakliže bychom svou pozornost obrátili do ještě dávnějších časů, našli bychom je v českých zpěvech, jež zaznívaly v lýtých bojích pohanství s křesťanstvím, v rozmluvě skřivánka a děvčete, které jej prosí, aby o ní donesl zprávu jejímu uvězněnému milému:

Non ho penna che scriva il mio pianto,
Non ho foglio che affidi al tuo vol.

⁵⁰ Výšek o něm vydal v Havlíčkových *Národních novinách* reportáž „od Čecha, očitého svědka“ (VÝŠEK 1848).

⁵¹ Podrobnější popis pak podal Výšek: „[T]ak jak jsem je byl sám viděl a zkusil“, ve své „paměti“ (VÝŠEK 1861: 40–64, zde na s. 55).

⁵² K jeho „dopisům ze Severu“, kde psal o Rusku, viz (LASORSA 1979: 72–86).

⁵³ Separáty citované práce (DÜRINGSFELD 1858a a REINSBERG–DÜRINGSFELD 1858) jsou skutečně zachovány v Tencově archivu.

⁵⁴ Italský překlad rozsudku nejvyššího soudního dvora ve Vídni z února 1860 viz (ANONYM 1860c, podepsáno G. H.).

L'amor mio deh saluta col canto,
narra com'io muoia di duol.⁵⁵

(TENCA 1857, nově 1888 2: 297)

FELICE FRANCESCONI

Teprve v roce 1851, v rámci souboru překladů, které organizoval Hanka v Praze, spatřila světlo světa také úplná italská verze textů *RKZ* z pera Feliceho Francesconiho (1806–1867; *Poesie nazionali lirico-epiche della Boemia tratte dal codice di Králové dvůr*, České lyricko-epické národní básně z Královédvořského rukopisu, FRANCESCONI 1851a), profesora italského jazyka (a literatury) na pražské univerzitě v letech 1842–1867 a zastupujícího učitele francouzštiny v období let 1852–1864 (viz DEUTSCHE KARL-FERDINANDS-UNIVERSITÄT 1899: 461–462). Francesconi je málo známá osobnost, např. Cronia měl očividně jasno v tom, že svůj překlad pořídil na základě němčiny (CRONIA 1936: 119), třebaže Francesconi v úvodu výslovně tvrdí, že podstoupil „dlouhé a náročné studium českého jazyka a literatury“ (FRANCESCONI 1851a: 12).⁵⁶ V jistých aspektech můžeme naopak Francesconiho označit za prvního skutečného překladatele české literatury do italštiny, ačkoli většina jeho publikací vyšla v Praze ve velmi omezeném nákladu. Vystudoval v Padově, krátce působil i v Londýně v St. Peter's Collegiate School⁵⁷ a v Praze začal už ve čtyřicátých letech vydávat různé brožury (např. o italském divadle), avšak teprve po překladu *RKZ* navázal užší kontakty s českými vlastenci. V roce 1851 např. za filantropickým účelem vydal svazček, v němž oznámil, že zamýšlí i v následujících letech vydávat literární almanach; tato publikace obsahovala několik jeho sonetů doprovázených překlady významných českých intelektuálů (Václav Kliment Klicpera, Jan Evangelista Purkyně, Václav Hanka, Josef Jungmann, František Ladislav Rieger; IDEM 1851b). O čtyři roky později zase publikoval oslavnou kantátu na Prahu v italštině, němčině a češtině (autorem překladu byl v tomto případě Hanka; IDEM 1855). Nejambicióznějším Francesconiho literárním projektem byla nicméně *Anthologie universelle* (Univerzální antologie), sbírka paralelních lingvistických příkladů ve čtyřadvaceti jazycích.⁵⁸ První

⁵⁵ „Nemám pera, jež by vypsalo můj pláč, / nemám lístku, jež bych ti svěřila. / Pozdravuj milého mého zpěvem, / pověz mu, že zmirám steskem...“ (srov. *Skřivánek z RK*, DOBIÁŠ 2010a: 170, v. 13–16)

⁵⁶ V krátkém nekrologu vydaném ihned po jeho smrti se např. dočteme: „Mluvil správně česky a znal jak starou, tak i moderní češtinu.“ (ANONYM 1867) Viz také krátkou rukopisnou poznámku v češtině in LA PNP, fond Václav Hanka, korespondence vlastní, přijatá, Francesconi Felix.

⁵⁷ O tom se sám zmiňuje v úvodu díla *Anthologie universelle* (FRANCESCONI 1860: 3–5). Na konci sešitu se objevuje i zpráva o druhém vydání překladu *RKZ* „v průběhu roku 1860“ (IBID.: 49), které se však neuskutečnilo.

⁵⁸ Podařilo se dohledat první svazek a „Probeblatt“ prvních osmi listů druhého svazku, jehož vydání bylo ohlášeno na rok 1863 (FRANCESCONI 1863).

svazek obsahoval překlady starých textů, klasické italské, německé a české poezie a prózy, a texty redaktora samého v různých jazycích (českou poezii zastupovaly dvě lyrické skladby z RKZ, zatímco přeložených textů, jejichž autorem byl Francesconi, bylo jedenáct, IDEM 1863: 37–47).

Hlavním Francesconiho příspěvkem v oblasti překladu nicméně zůstává úplný převod RKZ do italštiny, který vyšel ve svazku malého formátu. V předmluvě k textům, nazvané *Překladatel svým krajanům*, vyzdvihl Francesconi především jejich neobyčejnou krásu: „Italové zde najdou příklad poetického kvítí, jež svým půvabem soupeří s řeckou múzou a s vřelostí kaledonských bardů“ (IDEM 1851a: 5–6), a potom vysvětlil, v čem spočívá jejich osobitost:

Tyto zpěvy byly složeny v oněch patriarchálních dobách, v nichž se zraky ještě nepidily po pastvinách ani po anglických parcích a jiných vynikajících formách zahradnického umění, nýbrž se ohromně zarážely při pohledu na velkolepou vznešenost starobylého pralesa. Pakliže v básních zlatého věku určitého národa narazíš na přátelskou ruku, jež se ti nabízí s dokonalostí a půvabem, v celé své ornamentální pompě, nalezeš v onom sledu národních zpěvů starého data – když pomlčíme o jiných krásách – totéž jako na živoucím obraze vymalovaném podle skutečnosti: přirozený patos, který je tím líbeznější, čím více zdánlivě pohrdá veškerými okrasami.

(FRANCESCONI 1851a: 6–7)

Francesconi popisuje objev těchto „zlomků velkého, nyní ztraceného celku“ a jeho význam pro české prostředí, a přitom považuje za svou povinnost podílet se na kolektivním překladu těchto „úctyhodných trosek“ (IBID.: 8), vzhledem k tomu, že sám působí už „deset let na katedře italského jazyka a literatury na této slovutné univerzitě“ (IBID.: 11). Po úvodu následují překlady textů, zde nazvaných *Ulrico e Boleslao* (*Oldřich a Boleslav*), *Benedetto figlio d'Ermanno* (*Beneš Hermanov*), *Jaroslao* (*Jaroslav*), *Cesmiro e Vlaslao* (*Čestmír a Vlaslav*), *Ludisa e Luboro* (*Ludiše i Lubor*), *Zaboi, Slavoi e Ludeco* (*Záboj, Slavoj a Luděk*), *Zbicone* (*Zbyhoň*), *Il mazzo di fiori* (*Kytička*), *Le fraghe* (*Jahody*), *Il cervo* (*Jelen*), *La rosa* (*Růže*), *Il cucco* (*Žezhulice*), *L'abbandonata* (*Opuštěná*), *La lodoleta* (*Skřivánek*), *L'assemblea nazionale* (*Sněmy*), *Il giudizio di Libusa* (*Libušin soud*), *Canzone erotica alle falde del Vissegrado* (*Píseň pod Vyšehradem*), *Canzone erotica del re Venceslao* (*Milostná píseň krále Václava*); za ně byl připojen *Glosář*. Překlad Felice Francesconiho byl zanedlouho znovu vydán i jako část svazku překladů RKZ do několika jazyků, *Polyglott Kralodvorského rukopisu* (V. HANKA 1852: 541–624).

Ačkoli se v Čechách těšil velké popularitě (právě kvůli překladu RKZ), názory na dílo Francesconiho byly, třeba říci, povětšinou negativní. Anglický překladatel

Albert Henry Wratislaw např. shledal toto mnohojazyčné vydání, které Francesco ni (spolu)redigoval, „plně typografických chyb – tisk byl podle mého rukopisu opraven Italem“ (c. p. NAUGHTON 1977: 73–74). Arturo Cronia zase označil italský překlad za „nepřesný a popletený“, zatímco předmluva mu připadala jako „pojednáníčko o české poezii, samé přehánění a vychvalování“ (CRONIA 1958: 439).⁵⁹ Již zmíněný Carlo Tenca v jednom dopise z roku 1853 znovu velebil starobylost RK („je mnohem starší než Nibelungové“) a dodal, že Francesconi, „podle všeho mistr rétoriky ze staré školy, mi jej převlékl do klasického hávu“ (RIZZI 1936: 472).⁶⁰

NICCOLÒ TOMMASEO – EMILIO TEZA

V Tencových slovech jsou už znát stopy diskuse mezi zastánci lidové a umělecké poezie, která se v té době s určitým zpožděním a velmi pomalu rozhořela i v Itálii (COCCHIARA 1981: 75–102; CIRESE 1958: 32–44). Podle vzoru Clauda Fauriela se konečně začaly sbírat i italské lidové písně⁶¹ a v italském kontextu velmi důležitou roli sehrál dalmatský básník a lexikograf Niccolò Tommaseo (1802–1874), který byl s Faurielem v kontaktu a byl jednou z hlavních osobností, které prosadily mluvenou italštinu jako standardní literární jazyk (o jeho vztazích se slovanským světem viz PIRJEVEC 1977). Tommaseo četl Ampèrův článek a už v roce 1828 použil ve florentském časopise *Antologia* jeho argumenty (v žilách Čechů proudí krev „živější, teplejší, svěžejší“), aby vyjádřil naději, že slovanské kultury a literatury budou v Itálii více studovány (TOMMASEO 1828). O rok později komentoval v dopise příznivě výrok Gabriela Pepeho,⁶² že ze všech evropských jazyků pouze slovanský jazyk může ještě produkovat původní poezii (IDEM 1840: 110).

Ačkoli Tommaseo přímo čerpal z italské tradice a Vicových teorií (PIRJEVEC 1977: 61), jeho pokusy o studium skutečné lidové poezie se setkaly s velkými potížemi. O tom nejlépe svědčí Tommaseova slova v úvodu k jeho průkopnické čtyřsvazkové sbírce *Canti popolari toscani, corsi, illirici e greci* (Toskánské, korsické, slovanské a řecké lidové písně) z roku 1841:

⁵⁹ V italském resumé zařazeném na konec jednoho z předcházejících svazků hovoří o „parafrazovaném a nafouklém“ textu (CRONIA 1936: 202). V českém textu, kde byla jako jedna z příloh publikována i jeho báseň věnovaná jeho „žákům na pražské univerzitě“, byl Francesconi naopak definován jako „rozláčný romantik, neklidný duch“ (IBID.: 118–119, 175–176).

⁶⁰ Jedna kopie Francesconiho svazku je skutečně uložena ve fondu Carlo Tenca, karton 6, dok. 1/04.

⁶¹ Fauriel byl jeden z prvních, kteří se začali vědecky zabývat skutečnou lidovou poezií a měli přitom ohlas (viz výklad Xaviera Galmiche zde na s. 1104n), a zdá se, že začal sbírat italské lidové písně (DE GUBERNATIS 1880: 223–224).

⁶² Gabriele Pepe byl jedním ze spolupracovníků florentské *Antologie* a výrok pronesl v článku (PEPE 1829: 105).

Miluji profánní lid. Ne že bych nenáviděl akademiky, ale držím si je dál od těla. [...] Ten, kdo nezná jinou poezii než tu z tištěných knih, ten, kdo neuctívá lid jako básníka a inspiraci básníků, nechť odvrátí svůj zrak od této sbírky, která není určena pro něj. Aťsi ji odsoudí, aťsi ji zesměšňuje: my jej za to budeme jenom chválit.

(TOMMASEO 1841 1: 5)⁶³

V jiném textu uvádí zcela oprávněně svoji zásluhu, že „v Itálii jako jeden z prvních otevřel tuto cestu“, ačkoli „cíl mé práce byl většinou přehlížen či špatně pochopen“, a výslovně zdůrazňuje, že tato studia není radno považovat za „zavrženíhodná, když se jimi v jiných národech zaobírali vynikající duchové a sklídili za to chválu ne prostou občanského užítku“ (IDEM 1841: 215–216). Skutečnost, že se Tommaseo postavil proti poezii „tištěných knih“ a věnoval pozornost lidovému básnictví, třebaže se nikdy nezabýval českou poezií, představovala v Itálii zásadní přelom na cestě k vědeckému studiu této látky (COCCHIARA 1981: 86).

Tommaseo, jenž v podstatě převzal program společného boje utlačovaných národů, který načrtl Mazzini, se dále stal jednou z vůdčích postav revoluce v roce 1848 v Benátkách (o této fázi jeho působení viz PIRJEVEC 1977: 109–127), vydal významné svolání k Slovanům a pozoruhodný článek o komplikovaném stavu rakouského soustátí (TOMMASEO 1848), které odrážejí italské naděje v možnou spolupráci mezi Itálií a Slovanem.⁶⁴ Případně rozbití rakouského státu bylo samozřejmě jednou z nejdůležitějších otázek a italská intelektuálové na ně zdaleka neměli společný názor, natož aby prosazovali stejnou politiku. Existovala mezi nimi však skupina, která měla intenzivní kontakty se Slovanem a počítala s budoucí spoluprací (o vztazích mezi Cantùem, Pozzou, Tencou, Tommaseem a Francescem Dall'Ongaro viz DE GUBERNATIS 1875).

Tommaseo se samozřejmě i v následujících letech mnohem více zajímal o kulturní život Jihoslovanů, ale jak dokazuje zajímavá výměna názorů na lidovou poezii mezi ním a Emiliem Tezou (1831–1912) z roku 1857, nebyly české RKZ neznámy ani jednomu z nich (nicméně neznali Francesconihovo překlad). Teza v dopise, který zahájil tuto korespondenci, naznačil, že se chystá překládat srbské zpěvy, a dodal: „[M]ožná připojím

⁶³ Podle vlastních slov začal přepisovat lidové zpěvy už v roce 1830, „dříve než to v Itálii činil aneb o tom mluvil kdo jiný a dříve než jsem se dozvěděl o lásce, v níž lidová poezie vyniká“ (TOMMASEO 1841 1: 24). Ještě v témže roce 1830 vyšla první útlá sbírka italských lidových zpěvů, jež byly nazírány jako místo, v němž „se nacházejí dávná tajemství lidského srdce“ (VICONTI 1830: 7); tuto sbírku pohotově recenzoval Tommaseo (pod pseudonymem K. X. Y.), který zdůraznil, že „v lidových zpěvech nehledáme poezii dvorů a akademií, humanitních škol a klasických ohlasů; je to víceméně šťastný výraz přirozených citů nebo takových, jež byly zakořeněny v názoru na přírodu naroubovanou“ (TOMMASEO 1830: 103). K tomuto tématu viz přinejmenším (CIRESE 1977).

⁶⁴ K podobné situaci a kulturním aktivitám v Turíně viz (VENTURI 1959).

Niccolò Tommaseo
(Josef Mukařovský)

několik lidových zpěvů z Čech a Uher: ale jen málo; poněvadž dlouhé rozprávění s jejich pány odňalo těmto národům myšlenkovou svěžest a přirozenost forem, které u Srbů přetrvaly netknuté.“ (FERRARI 1937/1938: 486)⁶⁵ V odpovědi na žádosti o konzultaci Tommaseo mladšímu badateli tvrdil, že „u Čechů je třeba hledat ty úplně nejstarší; a existuje jeden z 9. století, pokud se nemýlím, v jedné německé knize; nevím ani, jestli je vydavatelem Čech. Já jej čtu [...] z tohoto překladu, jelikož ta slovanská verze je pro mě, jazyka neznalého, těžká...“ (IBID.: 489) Následně dodal, že tento zpěv viděl „na Korfu v jedné zcela německé knize“ a „okusil jej v zasněném podání“ jednoho přítele, a onu „směsici hrubosti a elegance“ shledává „pozoruhodnou“.⁶⁶

Ačkoli se zdá, že polyglot, filolog a profesor na různých italských univerzitách Teza texty RKZ nikdy nepřekládal, představovalo dílo tohoto autora věnované české literatuře, rozptýlené v těžko dostupných periodikách, v rámci italské vědy přechod ke skutečnému odbornému studiu na základě českých pramenů, zvláště pokud jde

⁶⁵ Teza navíc potvrdil omezenou dostupnost mnoha překladů z této průkopnické fáze, když se vyjádřil, že „ty přeložené Francescem Dall'Ongaro jsem neviděl, protože jsou rozesety v nyní už vzácných tiskovinách; ani ty Carrarovy, na něž dychtivě čekám, až dojdou z Dalmácie, a doufám, že budou více dalmatské ve vlastním slova smyslu; po překladech z pera Ferdinanda De Pellegrini, třebaš jsem po nich pilně pátral, dosud jen toužím“ (FERRARI 1937/1938: 486–487).

⁶⁶ Tato pasáž v úplném znění viz (FERRARI 1975: 191).

o sbírky lidových zpěvů Karla Jaromíra Erbena.⁶⁷ Teza, který čile korespondoval s Vrchlickým (SEIDL 1988), byl zastáncem lidové básnické tvorby coby „těžiště opravdové poezie“ (FERRARI 1937/1938: 502) a byl obeznámen se soudobou evropskou diskusí o „Naturpoesie“ a „Kunstpoesie“, přirozené a umělé poezii, a s nutností vyřešit zásadní rozpor mezi lidovou slovesností a poezií napodobující lidovou slovesnost: „Když je řeč o poezii lidu, chtěl bych zavést oddělené názvy, a označovat za populární tu, jež je skládána pro lid, a za lidovou tu, jež spontánně vychází z lidu...“ (IBID.: 503)⁶⁸

OSIP MAXIMOVIČ BOĐANSKIJ

Silný zájem dalmatského prostředí o RKZ se uplatnil i v překladu díla ukrajinského slavisty Osipa Maximoviče Boďanského *Della poesia popolare slava* (O slovanské lidové poezii, 1837)⁶⁹ do italštiny, jednom z mála obdobných italských počinů spjatých s českými nálezy, jakkoli daná publikace podle všeho zapůsobila jen v Dalmácii. Překlad původně ruského textu vyšel v Zadru v roce 1861 a zrcadlil silný zájem zdejšího prostředí, aby o slovanských kulturách intenzivněji věděli i italští intelektuálové. Zde se objevily i první signály diskuse o pravosti skladeb, kdy překladatel Pucic (Pozza) – navýsost aktivní v převodu slovanských textů do italštiny, jak už jsme se mohli přesvědčit⁷⁰ – skutečně v jedné poznámce upozornil, že „otázka pravosti Rukopisu v roce 1858 přešla z roviny literární do roviny právní“, a dodal, že pakliže by se redaktorovi z oněch německy psaných novin podařilo dokázat, „že tento ctihodný pražský gramatik je autorem tak zázračných básní, odhalil by Evropě soka Dantova a Shakespearova, jenž je v naší době vybaven takovou křesťanskou pokorou, že by zbledli závisť i mnichové z Thébaidy“ (BOĐANSKIJ 1861: 55, pozn. 1).

Boďanskij využil ve své práci RKZ na podporu teze, že v české poezii převládá lyrika nad epikou, po „hrdinském století“, v němž také Češi „opěvovali hrdinské činy

⁶⁷ Pokud jde o české zpěvy, viz např. (ERBEN 1890). Nejznámější případ je báseň *Sírota*, převzatá z Erbenovy sbírky, která byla poprvé publikována v roce 1866 a kterou potom Pascoli zařadil do své slavné antologie pro měšťanské školy *Fior da Fiore* (Výkvět, Pascoli 1911: 63–65). Pokud jde o další překlady, z nichž mnohé dosud existují jen v rukopisné podobě, viz (SEIDL 1988: 223–224). K Tezovu zájmu o lidovou poezii viz rovněž (MARCHIORI 1959).

⁶⁸ K dosahu tohoto problému viz např. úvod Raffaella Andreolliho ke sbírce zpěvů (rovněž z roku 1857), v níž autor považoval za „výrazně lidovou“ z tohoto hlediska také *Božskou komedii*: „[L]idová poezie tedy, oprotivši se od svého prvotního stadia univerzální existence národa, se vyskytuje na dva způsoby: přímo v lidu, nepřímo v oněch básnících, jež z lidu čerpají svou inspiraci...“ (ANDREOLI 1857: 5–6) Ve stejném roce vyšla také sbírka německých lidových i autorských zpěvů zakončená jednou Goethovou básní (FISSORE 1857).

⁶⁹ Podrobněji viz stať Dalibora Dobiáše o ruské recepci RKZ na s. 1261n.

⁷⁰ Viz také slova o jedinečnosti slovanské lidové poezie v doslovu ke svazku překladů jeho básní do italštiny (Pucic 1866: 63–68).

svých udatných reků“, a z tohoto důvodu „tedy mají hrdinské zpěvy“ (IBID.: 54–57). V autorově pojetí „každá poezie, která chce být nezávislou, krásnou a skutečnou, musí nutně být národní“, ale zároveň „ze všech moderních evropských národů jsou Slované, nejbohatší na *piesne* a národní poezii, jediným skutečně pěveckým, skutečně básnickým lidem“ – a osudem Čechů je lyrická lidová poezie (IBID.: 125). Boďanskij převzal pasáž o RKZ z Jungmannovy *Historie literatury české* (IBID.: 55–56) a v podstatě tvrdil, že kvůli svému společenskému a kulturnímu vývoji „neměli Češi čas pohlížet nezkaleným zrakem na přítomnost, minulost a budoucnost“, a tudíž „i poezie, věrná lyričnosti života, musela změnit svůj ráz, získat nový, lyrický charakter a projevit se v lyrických zpěvech“ (IBID.: 56). V následném rozboru lyrických zpěvů z RK nakonec potvrdil, že „v českých lidových zpěvech je převaha lyriky jistá a nadměru zřetelná, a tedy jde o *lyrickou* poezii, třebaže v ní, jak jsme si mohli povšimnout, existuje řada epických skladeb; ale ve srovnání s těmi lyrickými jsou jako kapka v moři“ (IBID.: 57).

ENCYKLOPEDIÉ

Kolem poloviny 19. století se začínají objevovat konkrétnější informace o české literatuře i v rámci italských encyklopedií. Ignazio Cantù sepsal už v roce 1841 delší heslo o historii Čech,⁷¹ k němuž se roku 1843 připojilo první pojednání o jazyce a literatuře se zmíenkami o RKZ („podle příslušníků tohoto národa předčí tyto zpěvy, co do jemnosti citů a krásy výrazu, všechna básnická díla středověku“, ANONYM 1843a),⁷² a v roce 1853 v *Appendice alla enciclopedia italiana e dizionario della conversazione* (Dodatek k italské encyklopedii a konverzačnímu slovníku) byl konečně zdůrazněn význam „sbírek národních písní hrdinského a lyrického žánru, v nerýmovaných verších, jež překonaly všechny dosud objevené starobylé básnické památky“, a to, že tato sbírka dokonce vyvolala „zcela jedinečným způsobem obdiv slovnitého Goetha“, a zaslouží si tudíž „zaujmout místo po boku Ossianových zpěvů“ (ANONYM 1853a, podepsáno C. G.).

I v různých dalších všeobecných pracích o Slovanech se ovšem opakovala teze, že česká literatura je ze všech slovanských nejstarší. Bývaly zmiňovány Hankovy nálezy (viz např. Cyprien Robert /ROBERT 1858/; anebo známý anonymní spis o Rakousku, který vydal francouzský Rieger a který byl vzápětí přeložen do italštiny /F. L. RIEGER 1861/), ale informace obsažené v jiných všeobecných kompendiích nestojí za zmínku (MARMOCCHI 1858; ANONYM 1860a, 1878a, b). Musíme však upozornit

⁷¹ V rámci hesla *Boemia* (I. CANTÙ 1841).

⁷² Viz také heslo *Hanka Venceslao* (ANONYM 1865–1867) a mnohem obsáhlejší heslo *Boemia* (ANONYM 1877a).

na další zajímavý překlad z francouzštiny, kdy v rámci úsilí seznámit čtenáře se slovanskými literaturami vydal v říjnu 1857 deník *L'eco di Fiume* jiný překlad *Záboje* (EICHHOFF 1857), jehož text pocházel tentokrát z (IDEM 1853). Stojí za zmínku také dílo jednoho z průkopníků antropologie v Itálii, Giustiniana Nicolucciho, který v rámci rozboru „slovanské rodiny“ ve své etnologické práci o lidských rasách z roku 1857 (*Delle razze umane. Saggio etnologico*, O lidských rasách. Etnologické pojednání) připomněl „mužnou a energickou“ řeč Čechů a zmínil se také o „sbírce českých básní ze 13. století“, jejímž objevitelem je Hanka, a „v nichž znalci najdou vytříbenost citu a krásu výrazu, jež vynikají nad všechny ostatní středověké básně“ (NICOLUCCI 1857: 240–241).

Stejně tak stojí za pozornost i lichotivý úsudek o Hankovi, který pronesl Charles William Russell, autor biografie kardinála Giuseppa Gaspara Mezzofantiho (*The Life of Cardinal Mezzofanti*, Život kardinála Mezzofantiho, 1858), jež byla do italštiny přeložena o rok později (*Vita del cardinale Giuseppe Mezzofanti*; o jeho zájmu o slovanské jazyky viz CRONIA 1958: 350–351). Popisu kardinálova života předchází rozsáhlý text o nejslavnějších lingvistech, jehož jedna část je věnována i slovanským jazykovědcům, včetně několika zmínek o těch českých. Kromě Dobrovského vychvaluje Russell jako „snad nejvýznačnější jméno mezi lingvisty“ právě Hanku, který „se proslavil nejen svými původními díly, ale taktéž spory ohledně pravosti prastarých českých básní nazvaných *Kralodvor*“; spory, které, třebaže měly rozličné vyústění, byly po nějakou dobu právě tak ostré, jako kdýž se v Anglii diskutovalo o rukopisech Ossianových a Rowleyových“ (RUSSELL 1859: CXL).⁷³

COSTANTINO ARLIA

Od sjednocení Itálie v roce 1861 se začal postupně formovat z rozdílných center jednotný kulturní systém, kde informace cirkulovaly rychleji a efektivněji. Na zájem o RKZ však tyto změny zapůsobily pouze částečně a jejich recepce zůstala v rukou jednotlivců, kteří se snažili v Itálii zprostředkovat evropskou kulturu.

Zajímavým případem uvedeného kulturního procesu je italský překlad Goethovy německé verze *Kytičky* (*Das Sträußchen*), který v roce 1865 zveřejnil literární historik a lingvista Costantino Arlia (1829–1915) ve své „sbírečce lidových zpěvů“ *Rose e viole. Canti e leggende popolari di varie nazioni* (Růže a fialky. Národní zpěvy a legendy různých národů), vydané se záměrem „seznámit čtenáře s lidovou poezií jiných národů, jelikož prázdných básnických frází tu máme vrchovatě“ (ARLIA 1865: 3).⁷⁴ Ačkoli

⁷³ Téhož roku byl také ve zprávě o časopisecky publikované české literatuře oslavován Hanka slovy „tento pozásluze slavný a neobyčejný muž je a zůstane věčně mladý“ a také jeho objev RK (ANONYM 1859b: 487).

⁷⁴ Z češtiny byla naopak přeložena báseň *Mortí insieme* (ARLIA 1865: 63).

následující závěrečné čtyřverší nelze považovat za doslovný překlad textu RKZ, stojí rozhodně za pozornost:

Talora un facil gaudio
che l'alma si procura,
subitamente volgesi
in duolo o in inventura.⁷⁵

(ARLIA 1865: 152–153)

GUIDO BAZZONI

Jen o několik let později publikoval Guido Bazzoni komparatistický rozbor *Di alcune epopee nazionali e del loro processo formativo* (O několika národních hrdinských zpěvech a jejich formování) založený na tezi, že literatura je „paleografií citu“, která „zachycuje a konkretizuje to, co historii uniká, vypráví o nejniternějších, nejskrytějších, nejzastřenějších tajemstvích srdce a myslí“ (BAZZONI 1867, druhé vyd. 1868). Národní epos Bazzoni interpretuje jako „kolektivní a demokratickou práci, ideální výraz dobyté nezávislosti“, „pyramidu své individuality vystavěnou géniem všeho lidu“. Podle autorova názoru „musí být epická, ve své povaze jedinečná skladba, podobně jako náboženství a stát, biblí každého národa, v níž jsou střezeny jeho svaté smlouvy, prorocství jeho moudrosti a poklady jeho budoucí velikosti“ (IDEM 1868: 127). Určitý prostor je v tomto díle věnován rovněž „dvěma fragmentům, jež odolaly nejbouřlivějším osudům a až do roku 1818 přežívaly neznámé ve šterbinách jedné věže v Koeniginhofu v Čechách“, s nimiž jsou spojeny „epické vzpomínky slovanské rasy, rasy, jež je obestřena tajemnou mlhou a již lze přirovnat k Bürgerovu rytíři, unikajícímu neznámými lesy, aniž by za sebou zanechával jakoukoli stopu či stín“. „Charakter slovanského zpěvu“ podle Bazzoniho, který zjevně použil zmíněnou Quinetovu práci, představuje

nekonečná mírnost duší smířených s nejvyššími obětmi, jež jsou v den své smrti s něžným úsměvem na rtech ještě půvabnější, podobně jako ta ryba z Baltského moře, jejíž perleťové šupiny se třpytí ještě měňavěji a fantasticky se lesknou, když její život zhasíná.

(BAZZONI 1868: 130)

⁷⁵ „Občas snadné potěšení, / jež si duše dopřeje, / v okamžení obrátí se / v bolest či neštěstí.“

Překlad *Záboje*, který Bazzoni otiskl v příloze, symbolizuje „výkřik kruté bolesti... podobný výkřiku mučedníka umírajícího na hranici“ nebo také „výzvu k probuzení... slovanského lidu, zotročeného a trýzněného skytskými okovy, blízkého ztrátě své národní fyziognomie“ (IBID.: 175).⁷⁶ Jak tvrdí autor, překlad byl pořízen dle Quinetova textu ve francouzštině, ale byl přitom porovnáván s německou verzí a s originálem na protější straně.⁷⁷

KAREL MENSINGER

Mezi ohlasy *RKZ*, které jsme teď schopni rekonstruovat s větší přesností, si jistou pozornost zaslouží překlad do italské z pera už zmíněného vojenského kaplana Karla Mensingera (1813–1892; *CRONIA* 1936: 95–97, 1958: 425–426). Mensinger přišel do Itálie v roce 1844 a společně s Výškem se podílel na zmíněných českých kulturních aktivitách (viz také MENSINGER 1847). V roce 1848 se zapojil do povstaleckého hnutí, kde spolupracoval s polským básníkem Adamem Mickiewiczem.⁷⁸ S regimentem Piemonte Reale Cavalleria⁷⁹ se aktivně podílel na bojích o nezávislost a v roce svého odchodu do penze (1867) se vrátil do Milána, kde setrval až do své smrti. Právě v těchto letech se znovu začal zabývat literaturou a spolupracoval s řadou deníků i časopisů.⁸⁰ Mensinger byl myšlenkovým otcem a organizátorem Evropské knihovny, která byla roku 1879 darována Ambrosiánské knihovně (kde je dodnes uchovávána),⁸¹ autorem spisů na téma náboženské obrody (ZIBRT 1928: 130–137), lingvistických textů,⁸²

⁷⁶ „Když šlo o výklad některých nejasných míst, konzultoval jsem německý překlad s textem na protější straně, který se někdy liší od překladu E. Quineta“ (Bazzoni 1868: 130–131; v prvním vydání je tato pasáž s malými změnami na s. 16–17).

⁷⁷ Překlad viz (Bazzoni 1868: 175–180, citát 180).

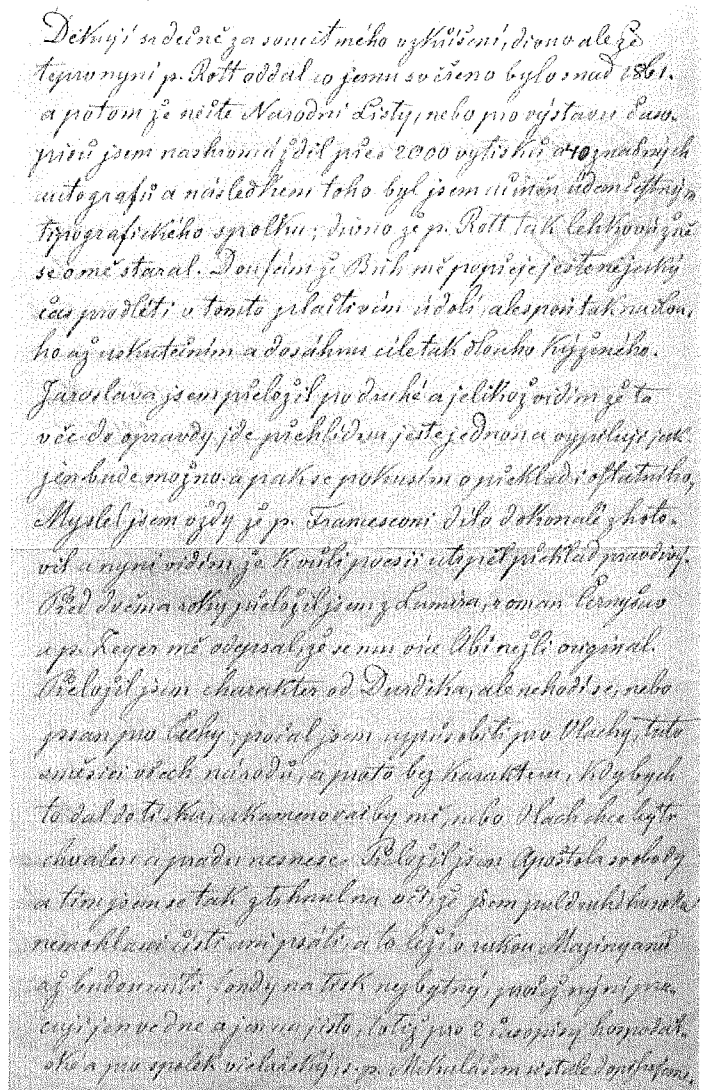
⁷⁸ Pokud jde o kontext, viz (ŽÁČEK 1947/1948); text memoranda v Mensingerův prospěch, které polský básník zaslal předsedovi provizorní lombardské vlády (kde Mensingera definoval jako „velmi zapáleného pro národní věc“), byl publikován in (MICKIEWICZ 1913: 110–112).

⁷⁹ V různých dobových publikacích je uváděn jako kaplan regimentu, viz např. (PALMAVERDE 1866: 384).

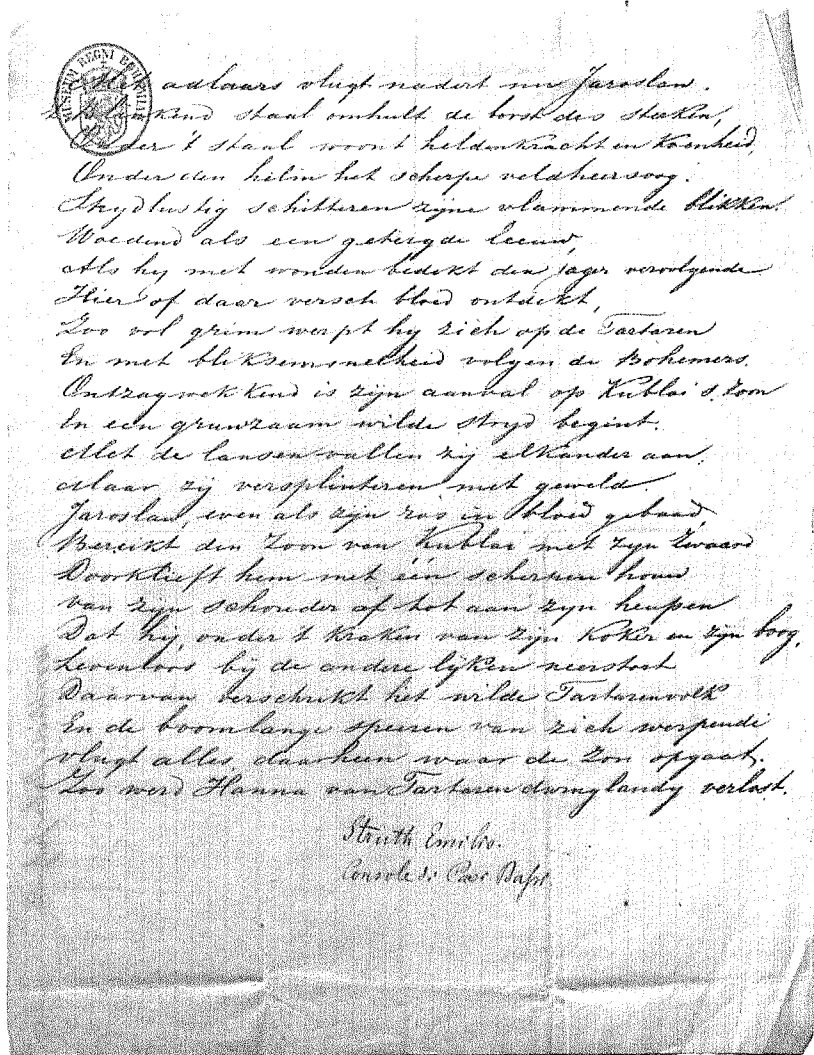
⁸⁰ Jeho tvorba je roztroušena v těžko dostupných časopisech a denících (např. *La perseveranza, Il secolo, La ragione, La gazetta di Milano, Italia agricola, Apicoltore italiano*) a je v zásadě neznámá. Plně zhodnocení jeho role v česko-italských vztazích v dobových milánských časopisech zůstává úkolem do budoucna.

⁸¹ Mensingerovy snahy byly známy i v Praze, viz např. noticku (ANONYM 1873h, podepsáno B. P.-k.). Mensinger navíc představoval opěrný bod pro všechny Čechy, kteří přijížděli do Milána, viz např. pasáž ve vzpomínkách Františka Adolfa Šuberta z jeho cesty do Itálie v roce 1889 (ŠUBERT 1902: 110–111). K zisku fondu Mensinger Ambrosiánskou knihovnou viz (RODELLA 2001: 228–229).

⁸² Nejrůznější práce dosud existují pouze v rukopisné podobě, např. česko-italský slovník (*Imenný slovník vlašský*). Česko-italská gramatika (*Pokus mluvnice českovlašské*), která byla vytištěna v roce 1848, ale nebyla uvedena do prodeje, je dnes uložena v NM v Praze, KNM, fond III A 7; rozsáhlý rukopis nazvaný *Rukověť nastávajícím světoobčanům* je uložen v Praze, LA PNP, fond Mensinger Karel.

Dopis Karla Mensingera z 27. ledna 1879, vysvětlující mj. jeho motivaci k novému překladu *Rukopisu královédvorského* (2. strana)

Překlad úryvku *Jaroslava*, který s Mensingerovou pomocí pořídil nizozemský konzul v Itálii Emilio Struth

slovníků (viz např. MENSINGER 1870, 1871a), ale i příručky o pěstování chmelu (IDEM 1871b) či průvodce po Miláně (IDEM 1845)⁸³ a zapáleným vlastencem (svoji práci chápal jako „boj inkoustem proti Němcům“, THON 1947a: 51) a propagátorem české kultury v Itálii.⁸⁴

Živě se zajímal o boj o RKZ, který sledoval ze vzdálené Itálie (IBID.: 62–63; NESMĚRÁK 2004: 148–150), a často bývá připomínán jako jejich překladatel. V biografickém portrétu z roku 1882, jehož autorem byl podle všeho on sám, se uvádí, že RKZ přeložil v roce 1871.⁸⁵ Různé materiály nalezené v Národním muzeu v Praze⁸⁶ umožnily stanovit přesnější genezi jeho překladu; první verze jeho *Jaroslava* by mohla skutečně pocházet z roku 1871, zatímco na základě jeho korespondence s Josefem Jirečkem můžeme s jistotou určit, že druhé znění této básně a překlad zbytku RK byly provedeny v roce 1879. Jde o pracovní verzi se všemi problémy podobných překladů, jež nepocházejí od rodilých mluvčích, ale přesto představuje důležité historické svědectví o bohatém rozsahu kulturních aktivit, které Mensinger v Miláně v 70. a 80. letech 19. století podnikal.

Autor v krátké předmluvě rekonstruuje podle Václava Hanky historii „sbírky“, která „sestávala z nejméně tří knih“, třebaže bohužel „to, co obsahovala první a druhá kniha, nelze tak snadno odhadnout, jelikož po nich nezůstalo ani stopy“. Probírá některé hypotézy o skladateli a zdůrazňuje přitom, že „nepěl pouze lid měšťanský, také stateční hrdinové skládali písně a básně, když jejich meč a helmice odpočívaly v truhle“. Na závěr konstatuje, že „básně obsažené v tomto rukopisu mají takovou hodnotu, že netřeba závidět Srbům jejich rapsodie, ani Skotům Ossiana, ani Italům Danta a Torquata Tassa“. Následuje překlad jednotlivých skladeb v tomto pořadí: *Jaroslavo*, *Zaboj*, *Oldřich e Boleslavo*, *Beneš Hermanov*, *Čestmír e Vlaslao*, *Ludiše e Lubor*, *Zbyhoň*, *Il mazzetto di fiori* (*Kytička*), *Fragole* (*Jahody*), *Cervo* (*Jelen*), *Rosa* (*Růže*), *Cuculus* (*Žezhulice*), *L'abandonata* (*Opuštěna*), *Lodola* (*Skřivánek*), *Dieta* (*Sněmy*), *Sentenza di Libuša* (*Libušin soud*), *L'inno su di sott'il Vyšehrad* (*Píseň pod Vyšehradem*), *Hynno di Venceslao I^{mo} re* (*Milostná píseň krále Václava*). Současný stav badání neumožňuje s jistotou říci, zda úryvky toho překladu vyšly v nějakém dobovém italském periodiku.

⁸³ Určitý podíl měl i v knize (VÝSEK 1847a; kapitola vyšla i Čechách, viz IDEM 1852). K otázce autorství viz (CHODĚJOVSKÁ 2012).

⁸⁴ V jednom dopise Jirečkovi se Mensinger, kromě už známého překladu románu *ONDŘEJ ČERNÝŠEV* od Julia Zeyera, vysloveně zmiňuje také o překladu románu *KARAKTER JOSEFA DURDÍKA A APOSTOLA DI LIBERTÒ* (Apoštol svobody) Giuseppe Mazziniho (viz ilustraci na s. 1383).

⁸⁵ Viz (ANONYM 1882b: 358), jediný text, v němž je uveden také rok vzniku překladu.

⁸⁶ Všechny uvedené materiály jsou uloženy v KNM, fond 1 C b 2/17/5 (srov. J. BENES ET AL. 2015: 83n).

ITALO PIZZI

Teprve v poslední čtvrtině 19. století začínají i v Itálii ve studiu lidové poezie převládat filologicko-pozitivistický přístup a literární komparace, které se ujaly nejprve v monumentálním díle Ermolaa Rubieriho (a také v soudobých výzkumech Constantina Nigry a Alessandra D'Ancona, RUBIERI 1877)⁸⁷ a poté ve všestranné práci Angela De Gubernatis. V tomto kontextu se v obecných kompendiích evropských či slovanských literatur vyskytly rovněž zmínky a překlady krátkých ukávek z RKZ.

Například jeden z předních italských orientalistů, překladatel různých světových hrdinských zpěvů Italo Pizzi (1849–1920) v jedné části své práce *Antologia epica tratta dalle principali epopee nazionali ad uso delle scuole* (Epická antologie čerpaná z hlavních národních eposů k použití ve školách, 1877) přišel s metrickou verzí „velkého vítězství Záboje, hrdiny a básníka ve službách cizího krále, který chtěl v zemi zavést nové zvyky a nové náboženství“. Pizzi sepsal zprávu o okolnostech Hankova objevu a společně s metrickým překladem tak italským čtenářům nabídl oficiální verzi „šťastné náhody“, která vedla k nálezu textů (Pizzi 1877).⁸⁸

PIETRO TURATI

Podobně i prefekt a amatérský básník Pietro Turati (1814–1890), otec Filippa Turatiho, jednoho ze zakladatelů italské socialistické strany, ve své verzi *Canti popolari slavi, greci e napoletani* (Slovanské, řecké a neapolské lidové zpěvy) publikoval vedle dalších „překladů z češtiny“ také „legendu“ *Zbyhoně* (do přílohy navíc zařadil tři Hankovy skladby, TURATI 1883: 31–50, 151–156). Autor zamýšlel v tomto svazku „dodat pojednání o básních stvořených lidem a převzatých od rozličných národů“ s překlady zpěvů „nesoucích otisk ryzího lidového génia“ a zvláště těch, v nichž „se projevuje zázračný kontrast obrazů a forem zrozených v divokých končinách Slávie (Rusko, Čechy, Srbsko, Bulharsko)“ (IBID.: 1).

ANGELO DE GUBERNATIS

Obzvlášť významný je případ jedné z nejnámějšších osobností té doby, Angela De Gubernatis (1840–1913), který českou kulturu sice do jisté míry znal, jak je však patrné, bylo tomu velmi povrchně, a to i přesto, že jako časopisecký redaktor byl

⁸⁷ K celé této fázi viz (COCCHIARA 1981: 115–139; CIRESE 1969).

⁸⁸ Text je v nezměněné podobě obsažen i v druhém vydání (Pizzi 1891: 302–313).

v písemném kontaktu s různými českými intelektuály.⁸⁹ De Gubernatis v krátkém příspěvku o české literatuře, zařazeném do jeho encyklopedického díla *Storia della poesia lirica* (Historie lyrické poezie, 1883), které bylo věnováno především poezii 19. století, usoudil, že „nejuvěřlivější bude, když s dějinami české poezie začneme ve 13. století“. „Nebudeme brát v potaz legendární českou báseň nazvanou *Il giudizio di Libusza* [*Libušin soud*], která prý pochází z 9. století, éry vulgárních jazyků“, protože ve skutečnosti byly „vyjádřeny příliš vážné pochybnosti o její pravosti“; podobně „byl sveden živý boj o pravost *Manoscritto di Králove-Dvor* [RK]“ (DE GUBERNATIS 1883a: 429). Je však s podivem, že tento autor následně svůj výklad začíná „ódou na Vyšehrad (nyní jedno z předměstí pražských) a Milostnou písní krále pěvce Václava (1230–1253)“, texty, jež byly už nějakou dobu všeobecně uznávány za padělky. RKZ se navíc inspiroval i v úvodu:

Rovněž Češi měli vždy zázračný dar pěvecký a je dosud slavné jméno starého pohanského barda Ludmíra[sic]: české tradice praví, že když zpíval, otrásal se *Vyszehrad* a jeho okolí.

(DE GUBERNATIS 1883a)⁹⁰

Zaslouží pozornost, že naopak žádnou pochybnost nenacházíme o rok později v článku českého novináře Josefa Penížka o lyrické poezii v Čechách, jenž vyšel v časopise *Revue internationale*, který De Gubernatis řídil. Penížek, ještě než přešel k české poezii 19. století, pojednal o historii české literatury od nálezů RKZ, a zopakoval tezi, že „není vyloučeno, že byly napsány až poté, co žily v ústech lidu, a jsou to zpěvy v nerýmovaném volném verši, prosté, populární, působí přímo naivitou citů, jež vyjadřují“ (PENÍZEK 1884: 649). Krátká francouzská antologie v próze, zařazená na konec článku, uvádí i překlad nejslavnějšího lyrického textu z RKZ *Le bouquet de fleurs*, tj. *Kytičky* (IBID.: 661).

MARCO ANTONIO CANINI

Za opravdovou antologii české poezie můžeme naopak považovat monumentální dílo Marca Antonia Caniniho (1822–1891), „prvního italského socialisty“ nebo „alespoň

⁸⁹ K vztahům Angela De Gubernatis s českými intelektuály viz (ALOE 2000: 190–198).

⁹⁰ Z tohoto důvodu není žádný překlad z RKZ zařazen mezi České lidové zpěvy publikované v dalším svazku tohoto obsáhlého encyklopedického díla (DE GUBERNATIS 1883b: 195–198); jediné dva zveřejněné texty, *La Vultava o Moldova* (Vltava nebo Moldova) a *L'arfono e la matrigna* (Sirotek a macecha), jsou verze Giacoma Chiodiny, který do svých dvou svazků slovanských zpěvů (*Canti del popolo slovo*, Zpěvy slovanského lidu) zařadil také malý výběr českých zpěvů (CHIODINA 1878 1: 42–44, 2: 167–175).

prvního, který byl jako takový pronásledován.⁹¹ Canini byl neklidný revolucionář a agitátor,⁹² který nejprve strávil řadu let na Balkáně a v posledních letech života se věnoval práci na obrovské sbírce překladů milostné lyriky z nejrůznějších jazyků světa; koncem 80. let 19. století nakonec tento polyglot, který zcela určitě česky dokázal přinejmenším číst, vydal *Il libro dell'amore* (Kniha lásky) v pěti objemných svazcích (CANINI 1885–1890).⁹³ Caniniho pojilo dávné přátelství s Tommaseem a opakovaně se zabýval filologickými a literárními otázkami. Už od padesátých let projevoval velký zájem o lidovou poezii, jež je „vždy ryzejší a méně vyumělkovaná než poezie vysoká“ (IDEM 1885 1: XXII). V předmluvě k prvnímu svazku o sobě hrdě prohlásil, že je „prvním, kdo náš poloostrov seznamuje také s novou českou literaturou“ (IBID.: XXXV),⁹⁴ a to především díky zprostředkovatelské roli Jaroslava Vrchlického, který mu „zaslal všechny české básně, jež se nacházejí přeloženy v mé Knize“.⁹⁵ V druhém a třetím svazku svého díla prezentoval mezi jinými také nový překlad tří lyrických zpěvů z RKZ (*Jahody, Žezhulice a Skřivánek*). Hodnotným pramenem pro rekonstrukci nesnáží této málo prodávané a finančně velice nákladné publikace je Caniniho korespondence s Vrchlickým (zachovala se část z let 1885–1890). Nelze vysledovat počátky jejich vztahu,⁹⁶ ale je až příliš zjevné, že dřívější intenzivní spolupráce se nakonec změnila v netečnost ze strany českého básníka, který pravděpodobně z toho důvodu postupně přestal odpovídat na žádosti svého dotěrného italského dopisovatele.⁹⁷

GIOVANNI TARGIONI-TOZZETTI

Všechny další překlady pocházejí už z doby, v níž byly RKZ odhaleny jako falzum, a týkají se jejich lyrických textů a jsou ponejvíc dílem autorů, kteří se zajímali o slovanský svět a o italské lidové tradice. Jeden z nejzajímavějších případů představují

⁹¹ K jeho dobrodružnému životu viz přinejmenším (TAMBORRA 1975; GUIDA 1984).

⁹² Už v roce 1863 byl v kontaktu s Josefem Václavem Fričem a jeho souputníky (TAMBORRA 1993: 83–84).

⁹³ Ke zrodu díla viz (GUIDA 1984: 436–450).

⁹⁴ První svazek obsahuje kromě několika lidových zpěvů texty Vítězslava Háška, Jaroslava Golla, Jaroslava Vrchlického, F. L. Čelakovského, K. H. Máchy, Rudolfa Mayera, Boleslava Jablonského, Marie Čacké, Josefa Václava Sládky, Adolfa Heyduka, Elišky Krásnohorské a Rudolfa Pokorného (CANINI 1885 1: 31–32, 71–72, 91, 535–543); druhý lidové zpěvy a texty Jana Nerudý a Václava Šolce (IDEM 1887 2: 22, 113–114, 218–221); třetí lidové zpěvy a texty Bohdana Jelínka a Rudolfa Mayera (IDEM 1888 3: 174–177); čtvrtý lidové zpěvy a texty Jana Kollára, Adolfa Heyduka, Jana Nerudý, J. V. Sládky (IDEM 1889 4: 131–133, 241); pátý lidové zpěvy a texty J. V. Sládky, Jana Nerudý, Adolfa Heyduka (IDEM 1890 5: 89–90, 171–172).

⁹⁵ Žena českého básníka naopak byla „tak převelice laskavá a přeložila mi mnoho ruských básní“ (CANINI 1885 1: XLV–XLVI).

⁹⁶ Vrchlický zařadil šest Caniniho textů do své antologie *Poezie italská nové doby* (VRCHLICKÝ 1885a: 112–115).

⁹⁷ LA PNP, fond Jaroslav Vrchlický, korespondence vlastní, přijatá, M. A. Canini.

překlady livornského básníka Giovanniho Targioniho-Tozzettiho (1863–1934), mj. autora mnoha libret pro opery Pietra Mascagniho, např. i *Cavalleria rusticana* (Sedlák kavalír). Targioni-Tozzetti studoval lidové tradice v středoitalském kraji Ciociaria a přeložil řadu literárních textů, mj. fragment z *Kalevaly*; kromě toho publikoval několik verzí malého korpusu „lidových zpěvů“, do něž zařadil řadu „volných překladů“ z RKZ. O souvislostech jeho zájmu nemáme potvrzené zprávy, ale Targioni-Tozzetti se v souhrnném vydání vlastního básnického díla z roku 1931 zmínil o „zkušené pomoci“, jíž se mu dostalo od „zesnulého přítele“ a „někdejšího spoluúčedníka“⁹⁸ Pietra Kotziana, zajímavého představitele livornské buržoazie a člena obchodnického rodu původem z Brna, který se prokazatelně zajímal o kulturu (mj. si dopisoval s Vrchlickým).⁹⁹ V jednom dopise českému básníkovi z roku 1893 charakterizoval Targioniho-Tozzettiho takto:

[A] on, který je o českých věcech dosti informován, se živě zajímal o Vás, o to více, že je – jak mi sdělil – „nadšeným obdivovatelem českého lidu, slavného průkopníka všech občanských a liberálních ideálů ve staletích barbarství a otroctví, dodnes předsunutá hlídka skutečného liberalismu“.¹⁰⁰

Vydání první brožury Targioniho-Tozzettiho s překladem „slovanského zpěvu“ *Beneš Hermanov aneb Porážka Sasů* pochází z počátku 80. let 19. století, kdy překladateli nebylo ještě ani dvacet (TARGIONI-TOZZETTI 1882).¹⁰¹ V roce 1890 potom v Palermu pod názvem *Canti di popolo* (Zpěvy lidu) publikoval svazeček, který obsahoval již zmíněnou skladbu *Beneš Hermanov* a sedm textů označených jako „slovanské zpěvy“, mezi nimi dva lyrické texty (*Opuštěna a Růže*), jeden kozácký zpěv a jednu „slovinskou“ legendu (IDEM 1890). Další vydání, které vyšlo o deset let později v mírně rozšířené verzi v časopise livornské školy, v níž Targioni-Tozzetti vyučoval, obsahovalo kromě zmíněných textů také dva nové slovanské zpěvy a jednu slovanskou elegii, dále pak zmíněný fragment z *Kalevaly* a „slovanský zpěv“ *Záboj e Slavoj* (IDEM 1900).¹⁰² Tento poslední text byl mezitím vydán ve formě brožury u příležitosti „svatby Banti–Menicanti“

⁹⁸ Citace pochází ze závěrečné poznámky in (TARGIONI-TOZZETTI 1931 1: 192).

⁹⁹ V archivu Vrchlického se dochovala korespondence z let 1892–1901, LA PNP, fond Jaroslav Vrchlický, korespondence vlastní, přijatá, Kotzian Pietro (vlastní popis rodiny a vzdělání polyglota je obsažen v dopise z 11. září 1892; zpráva o publikaci jeho článku věnovaného české kultuře v deníku *Gazzetta ferrarese* se nachází v dopise z 20. února 1896). Viz rovněž dva dopisy Targioniho-Tozzettiho z roku 1894; v prvním z nich zaslal autor také „několik ukázek lidových zpěvů českých Slovanů“, LA PNP, fond Jaroslav Vrchlický, korespondence vlastní, přijatá, Targioni-Tozzetti Giovanni, 6. ledna 1894.

¹⁰⁰ LA PNP, fond Jaroslav Vrchlický, korespondence vlastní, přijatá, Kotzian Pietro, 18. prosince 1893.

¹⁰¹ Brožura je označena jako „druhé vydání“, ale podle všeho se v žádné italské knihovně nedochoval výtisk vydání prvního z roku 1881.

¹⁰² Jde o verzi, která byla později převzata in (TARGIONI-TOZZETTI 1931: 157–192).

pod titulem *Zaboi e Slavoï. Canto eroico degli slavi di Boemia* (Záboj a Slavoj, hrdinský zpěv Slovanů v Čechách, IDEM 1892). Jak dokazuje poslední vydání v definitivní verzi sebraných spisů tohoto autora (IDEM 1931), jeho zájem o tyto texty během let nepolevil. Targioni-Tozzetti, který využíval (i pro poznámky) Legerovy francouzské překlady, se více než všichni ostatní autoři snažil pomocí volného překladu dosáhnout básnického účinku originálu a vytvořil italský překlad, který můžeme považovat za esteticky nejzdařilejší, alespoň částečný převod padělaných RKZ.

DOMENICO CIAMPOLI

Velký zájem o slovanský svět projevil rovněž italský spisovatel veristické školy Domenico Ciampoli (1852–1929), jeden z prvních, kteří v Itálii vedli kurzy „slovanských literatur“, mj. autor díla *Letterature slave* (Slovanské literatury, 1889, 1891), jež Cronia označil za „třetí dějiny slovanských literatur v Evropě“ (CRONIA 1958: 508). Poněkud překvapující je však skutečnost, že ještě v roce 1891 pěl Ciampoli nadšené ódy na RKZ, aniž se v nejmenším zmínil o vášnivých diskusích, které proběhly v předcházejících letech:

Ze všech ostatních slovanských zemí disponují Čechy nejbohatším pokladem prvotní poezie. Avšak nezachovaly se nám z něj více než dva zlomky. Starší z nich, sestávající ze dvou pergamenových listů, byl nalezen v archivu zámku Zelená Hora [v originále Zelenehora] ve vlastnictví hraběte Colloreda, a proto se nazývá Rukopis zelenohorský. Biografové Palacký [Palachy] a Šafařík prohlásili, že pochází z 9. století. Obsahuje část nejletitějšího slovanského eposu nazvaného: Libušin soud.

(CIAMPOLI 1891: 116–117)

Ciampoli nejprve popisuje jeho obsah, který „nám skýtá cenné informace o slovanských zvyklostech, mravech a zákonech“ s poznámkou, že „jeho lyrická forma je na hony vzdálena monotónnosti“. Potom přechází k popisu „další prastaré paměti-hodnosti staré české literatury“, RK, který „tvoří, třebaže ve zlomkovitém stavu, jakousi slovanskou Iliadu“ (IBID.: 118). Ciampoli se následně zmiňuje o některých skladbách; pozastavuje se zejména nad *Zábojem* a domnívá se, že „je rovněž třeba zmínit se alespoň o písních, jež jsou pendantem k těmto básním a mají čistě lidový a národní charakter. Je jich šest a jsou rozkošně svěží a bezelstné“. Po této dlouhé vsuvce autor poznamenává, že „s obrácením Čechů přichází křesťanství s novým básnickým žánrem, totiž s náboženskou poezií“ (IBID.: 120). Konečně stojí za zmínku, že Ciampoli v jedné poznámce tvrdí, že „jejich italská verze už brzy vyjde v našem svazku Slovanské zpěvy“ (IBID.: 118, pozn. 1), k jehož publikaci podle všeho nakonec

nedošlo.¹⁰³ Kromě podivného způsobu psaní „čehi“ převzatého z Pypinových dějin¹⁰⁴ se na Ciampoliho práci negativně projevilo použití sekundárních pramenů v době, kdy už v Čechách v otázce RKZ nejméně o pět let dříve definitivně padlo poslední slovo.¹⁰⁵ Pokud jde o úroveň jeho znalostí o české literatuře, je výmluvný dopis, který zaslal v roce 1888 Vrchlickému: tam se nejprve zmiňuje o vydání prvního dílu svých dějin a potom si stěžuje na nedostatek „dokumentů a studií o čehi“ a žádá jej, aby „napsal patnáct či dvacet souhrnných stránek o dějinách české literatury“, jejichž strukturu načrtl, a dodává, že Vrchlický by to „mohl napsat italsky nebo francouzsky, a já to přirozeně zveřejním pod vaším jménem“.¹⁰⁶ Vrchlický text nenapsal a Ciampoli se musel spokojit se svými zdroji a dosáhl jen uvedeného, poněkud tristního výsledku.

GIOVANNI LORIA

Poslední překlad z českých RKZ, který se nám zatím podařilo vystopovat, se objevil v roce 1907 v antologii *Nuovi fiori stranieri* (Nové cizí květy), kterou pod jménem Giovanni Loria vydal ve Feltre lékař Fortunato Fratini a která obsahuje také novou italskou verzi *Kytičky* (LORIA 1907: 63–64).¹⁰⁷

ZÁVĚR

Ve světle těchto údajů můžeme dojít k závěru, že prostor věnovaný v 19. století padělaným RKZ i v Itálii nepochybně přesahoval zájem, jemuž se těšilo kterékoli jiné české literární dílo, a nelze si zároveň nepovšimnout ani toho, jak pomalu do Itálie pronikaly ozvěny bouřlivých diskusí o pravosti RKZ, které probíhaly v Čechách

¹⁰³ Nebo alespoň o této publikaci neexistuje žádná zmínka v bibliografii Ciampoliho děl zasvěcených slavistice (SORCE 1978), v podrobné analýze jeho slavistických aktivit (DE MICHELIS 1982), ani v detailnější studii věnované autorovu dílu a jeho zájmu o lidové zpěvy (PESTELLI 1998). Nevelký oddíl slovanských zpěvů, obsažený v jedné pozdější publikaci, neobsahuje texty z RK (CIAMPOLI 1899).

¹⁰⁴ Zmíněný svazek ostatně obsahuje obšírnou analýzu dlouhé diskuse o pravosti RKZ (PYPIN–SPASOVIĆ 1884: 30–51).

¹⁰⁵ Jediným českým textem, který Ciampoli citoval, byly jedny z posledních dějin literatury, v nichž RKZ ještě zaujímají čestné místo, *Historie literatury české* Karla Tieftrunka (TIEFTRUNK 1885), viz (CIAMPOLI 1891: IV).

¹⁰⁶ LA PNP, fond Jaroslav Vrchlický, korespondence vlastní, přijatá, Ciampoli Domenico, 7. června 1888. Ne náhodou uvádí Ciampoli jako jeden z pramenů, které použil v případě polské literatury, „rukopis, jež mi laskavě poskytl paní kněžna Michelina d'Olszewska“ (CIAMPOLI 1891: IV).

¹⁰⁷ Jediným dalším českým textem byl *Il canto della morte del cavaliere* (Zpěv o smrti rytíře, LORIA 1907: 58–62). Jedná se po Cantúovi, který jej převzal od Bowringa, o nový překlad textu *Překrásné hvězdičky* (F. L. ČELAKOVSKÝ 1822a: 23–25). Žádný překlad z češtiny se naopak nevyskytoval v předcházejícím svazku *Fiori stranieri* (Cizí květy, LORIA 1899).

a na Moravě. Hlavně v době, kdy italská kultura bojovala o sjednocení, se však často jednalo o náhodný zájem, který nijak nesouvisel s italskými literárními a kulturními polemikami, nýbrž se specifickými diskurzy, jež většinou opomíjely zásadní prvky v recepci *RKZ* v jiných evropských kulturách. Na rozdíl od francouzského případu např. vůbec nelze mluvit o kontinuitě recepce: ta byla vždy do značné míry náhodná a metodologicky neorganická a až o něco později byla motivována komparatistickým přístupem.

Ostatně je příznačné, že s výjimkou Mazziniho se o tyto texty nikdy nezajímaly prvotně osobnosti soudobé italské kultury. Z hlediska italské recepce *RKZ* není možné mluvit o vzoru pro utváření novodobé kultury a společnosti. Pozornost věnovaná domnělé poezii z počátků českého národa souvisela v první fázi se zájmem cestovatelským (Baruffi) a lingvistickým (Biondelli), o něco později literárním (Tenca, Francesco, De Gubernatis, Canini, Ciampoli). Určitou roli hrály osobní důvody (Tenca, Canini, Targioni-Tozzetti), které někdy plynuly ze specifického místa, kde jisté osoby působily (Výšek a Mensinger v Miláně, Francesconi v Praze). Důležité byly dva interpretační přístupy, které často neměly vůbec nic společného: zájem o národní zpěvy (Mazzini, Bazzoni, Pizzi) a o lidovou poezii, ať už skutečnou, či domnělou (Mazzini, Cantù, Pozza a Casnacich, Tenca, Teza, Arlia, Turati, Canini, Targioni-Tozzetti, Loria).

O českých *RKZ* se často hovořilo jako o raném projevu specifické slovanské hudebnosti, a jelikož pocházely ze starší doby, sloužily jako komparativní materiál pro známější básnickou tvorbu, nejprve srbochorvatskou a později ruskou. Studium počátků české kultury bylo v Itálii dlouho okrajovou záležitostí a – s jedinou výjimkou, Emiliem Tezou, vědcem s obrovskou lingvistickou a filologickou erudicí, který při volbě předmětu svého studia postupoval jen zřídka systematicky – bylo vždy v rukou amatérů či nespecialistů.

Analýza recepce *RKZ* tedy zjevně potvrzuje názor, který svého času formuloval Ettore Lo Gatto:

Zkoumání všeho, co vzniklo před velkou válkou, nás vede k závěru, že těch několik málo badatelů o slovanských tématech pracovalo nezávisle na jakémkoli proudu a – nebojme se to říci – téměř všichni přítom improvizovali nebo pracovali diletantsky.

(LO GATTO 1927: 455)

První velké práce věnované české literatuře, jejichž autory byli Stuparich, Maver, Lo Gatto a Giusti, se objevily teprve v době první světové války či následně (viz CATALANO 2015), kdy už polemika utichla a aktuální mohla být pouze závěrečná fáze boje o *RKZ*, jejímž protagonistou byl Tomáš Garrigue Masaryk (viz souhrn in STUPARICH 1915: 53–54).

Zájem o *RKZ* byl nyní pouze vědecký anebo politický, jak dokládají slova Giovanniho Mavera z práce *Le letterature slave nei secoli 19. e 20.* (Slovanské literatury

v 19. a 20. století), již lze definovat jako první skutečný portrét české literatury v italštině (MAVER 1925). Maver upozornil, že „Československo se může pochlubit odvážným a systematickým budováním nových kulturních základů na troskách svého středověkého literárního bohatství“ (IBID.: 60), a přehodnotil i otázku *RKZ*, jež byly vyrobeny „tak mistrně, že všichni uvěřili v jejich pravost, dokonce i starý Goethe“ (IBID.: 65). Jejich úloha v procesu, který vyústil v obrození jazyka, tradic, myšlenky národa, kultury a literatury, byla v podstatě „opodstatněná a spásná“ a k neméně slavnému odhalení tohoto padělku došlo v příhodnou chvíli, kdy měla pravda nahradit milosrdnou lež, která nejenže už nebyla nutná, ale stala se naopak překážkou v namáhavé cestě, již bylo ještě potřeba vykonat (IBID.: 61).

Ve svých studiích o panslavismu se k tomuto tématu následně vrátil také první skutečný bohémista té doby Wolf Giusti, mj. překladatel Karla Čapka, který českou kulturu znal z delšího pobytu v zemi. Giusti považoval *RKZ* za výsledek jistého „odvaru německého romantismu“, plného „chorobných aspektů“. Hanka se v jeho očích vyznačoval „výrazným protiliberalním a reakcionářským založením“ a výroba padělků, provedená za pomoci „partičky přátel“, jež „v atmosféře českého obrození představovala naprostou menšinu“, byla odsouzena těmito slovy:

Kalný romantismus, upřímná (ačkoli velkohubá) láska k vlasti a rodu, erudice archiváře, filologická nepoctivost ve jménu vznešeného ideálu, určitý poetický patos a naivní folkloristický vkus se proluly v této podivné výrobě falešných dokumentů, které byly ostatně pro dobu, kdy spatřily světlo světa, příznačné.

(GIUSTI 1946: 143)

V roce 1941 se Giusti k Hankovi vrátil a v duchu doby podcenil téměř celé jedno století plně vzrušených polemik, jež nakonec vedly k odhalení „chyb“ a „anachronismů“ nejslavnějšího českého literárního padělku, a definoval Hanku jako naivního nadšenec a fanatika, který stvořil několik „starobylých dokumentů“, vydával je za pravé a tvrdil o nich, že jsou svědectvím o několikasetleté tradici slovanské civilizace: zkrátka člověka s mentalitou starožitníka, který se ze samého nadšení stal padělatel; historika a filologa diletanta, který si ani nevšiml chyb a anachronismů ve svých „vlasteneckých dokumentech“ (IDEM 1941, nově 1993: 123).

Dnes se pohled na tuto významnou epizodu českých literárních dějin samozřejmě změnil a kdoví, jestli neměl svým způsobem pravdu naopak Luigi Salvini, který se zhruba ve stejné době o *RKZ* vyjádřil zase až příliš optimisticky: „[V]ýsledkem boje byla ztráta starobylého rukopisu a objev jednoho dalšího mladého básníka: Václava Hanky.“ (SALVINI 1942: 45)

(Přeložila Helena Lergtperer.)

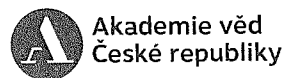
DALIBOR DOBIÁŠ (ed.)

Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění

II. svazek

ACADEMIA
PRAHA 2019

Kniha byla vydána s podporou Ministerstva kultury ČR a Akademie věd ČR.

Akademie věd
České republiky

Publikace vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné instituce 68378068.

Při vzniku práce byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (<http://clb.ucl.cas.cz>).

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Rukopisy královédvorský a zelenohorský : studie z recepce v kultuře a umění / Dalibor Dobiáš (ed.). – Vydání první. – Praha : Academia, 2019. – 2 svazky (1753 stran). – (Literární řada)

Obsahuje bibliografické odkazy

ISBN 978-80-200-2918-8 (vázáno)

* 821.162.3 * 82-995 * 930.85 * 316.347 * 82.091 * 316.73 * 7.03 * 82.0 * 82.07 * (437.3)
* (048.8:082)

- Rukopis královédvorský
- Rukopis zelenohorský
- česká literatura – 19. století
- literární falzifikáty – Česko – 19. století
- národní obrození – Česko – 19. století
- národní identita – Česko
- literární vlivy – Česko
- kulturní vlivy – Česko
- umělecké vlivy – Česko
- literární estetika
- interpretace a přijetí literárního díla
- kolektivní monografie

821.162.3.09 - Česká literatura (o ní) [11]

Lektorovali: doc. PhDr. Magdalena Pokorná, CSc.
doc. PhDr. Hana Šmahelová, CSc.
prof. PhDr. Miloš Štědroň, CSc.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

ISBN 978-80-200-2918-8

OBSAH

I. svazek

Úvodem (*Dalibor Dobiáš*) 9

Pevnost na troskách dávné zbořeniny. K dvěma staletím recepce Rukopisů královédvorského a zelenohorského (*Dalibor Dobiáš*) 13

I

Dějiny, národ a poznání. Falza a mystifikace jako identitotvorné konfigurace začínající moderny (*Miloš Rezník*) 53

Česká rukopisová falza ve světle konceptu antemurale (*Reinhard Ibler*) 73

Festivní kultura spojená s Rukopisy. Rukopis královédvorský mezi dynamikou měšťanské společnosti a kulturou romantického nacionalismu (*Karel Šima*) 91

Vzpomínání na Rukopisy. Rukopisy královédvorský a zelenohorský v memoárové literatuře (*Dalibor Dobiáš*) 119

Rukopisy královédvorský a zelenohorský a otázka počátku v syntézách české literatury (*Václav Smyčka*) 137

„Tohle bláznivé studium jednoho zfalšovaného dokumentu.“ Rukopisy a čítanky středních škol v Čechách v letech 1820–1918 (*Václav Petrbok*) 183

Čeští historici, Rukopisy a vědecké instituce v druhé polovině 19. století (*Bohumil Jiroušek*) 239

Chemické a mikroskopické zkoumání Rukopisu královédvorského v letech 1886–1889 a jeho reflexe tehdejší českou společností (*Miroslav Novák – Dalibor Dobiáš*) 259

„Pravda není to, co jest, ale to, co býti má.“ Noetika Františka Mareše a ideové zdroje obnovení sporu o Rukopisy královédvorský a zelenohorský v době první republiky (*Milan Ducháček*) 283

Stovražba oslí čelistí. Satiry českých národovců na Rukopisy královédvorský a zelenohorský jako útok na prestiž české moderní vědy (pokus o kontextualizaci a žánroslovné ukotvení) (*Milan Ducháček*) 311

II

Poetika dávnověku mezi osvícenstvím a romantismem (*Václav Smyčka*) 337

Libuše na rozhraní dvou národních romantismů. Rukopis zelenohorský a Clemens Brentano (*Jean Boutan*) 377